

Karakteristike konzumenata novih psihoaktivnih tvari

Stefanović, Mia

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:784114>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Karakteristike konzumenata novih psihoaktivnih tvari

Mia Stefanović

Zagreb, lipanj, 2019. godina

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Karakteristike konzumenata novih psihoaktivnih tvari

Mia Stefanović

Doc. dr. sc. Dalibor Doležal

Zagreb, lipanj, 2019. godina

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad (Karakteristike konzumenata novih psihoaktivnih tvari) i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Mia Stefanović

Mjesto i datum: Zagreb, 19. lipanj 2019. godina

Zahvala:

Velika zahvala mentoru doc. dr. sc. Daliboru Doležalu na strpljenju, kvalitetnom vođenju kroz pisanje samoga rada, ponajviše od svega na kolegijalnosti i pozitivnom pristupu radu.

Mojim prijateljima i kolegicama s fakulteta, na pomoći i savjetima tijekom pisanja diplomskoga rada, ali i na nezaboravnim trenucima provedenima na fakultetu i onima koje na kraju svega i čine čar studiranja, van predavaona, po Europi i Svijetu.

Za kraj, veliko hvala mojoj obitelji, što su vjerovali u mene, bili potpora i oslonac tijekom studiranja, ali i života, što su me puštali da budem i postajem.

Naslov rada: Karakteristike konzumenata novih psihoaktivnih tvari

Studentica: Mia Stefanović

Mentor: doc.dr.sc. Dalibor Doležal

Program/modul: Socijalna pedagogija/Odrasli

Sažetak rada:

Problematika ovisnosti o ilegalnim drogama odavno je prepoznat kao globalni fenomen koji je područje bavljenja različitih institucija u različitim zemljama. Ono što se sve češće spominje u kontekstu zlouporabe droga jesu nove psihoaktivne tvari koje nisu obuhvaćene međunarodnom kontrolom droga i uključuju širok raspon sintetskih droga. U Hrvatskoj je također zabilježena pojava novih psihoaktivnih tvari, no nedostaje istraživanja koja bi se bavila konzumentima takvih droga kako bi se izradile smjernice za daljnja istraživanja na području prevencije i tretmana takvih osoba. Cilj ovog diplomskog rada jest istražiti karakteristike konzumenata novih psihoaktivnih tvari te na temelju dostupnih podataka izraditi smjernice za provedbu istraživanja koja bi ciljano obuhvatila populaciju koja se pokaže kao najčešćom u smislu konzumiranja novih psihoaktivnih tvari. Kako bi se stvorili preduvjeti za učinkovitu prevenciju ovisnosti o novim psihoaktivnim tvarima, ključno je poznavanje karakteristika populacije koja te tvari konzumira. U radu se obrađuju vodeći problemi vezani uz tematiku novih psihoaktivnih tvari, od promjenjivog i brzo rastućeg tržišta droga do raznolikih, zakonskih odgovora na sam problem, posljedice konzumacije i mogućnosti za tretmana. Pregledom i istraživanjem literature, predstavljena su i opisana relevantna domaća i strana istraživanja o novim psihoaktivnim tvarima, a rezultati istih poslužili su kao smjernice za izvođenje ključnih karakteristika konzumenata novih psihoaktivnih tvari i subpopulacija kojima ti isti pojedinci pripadaju. U završnome djelu rada dane su preporuke i smjernice za buduće istraživače čije područje bavljenja jesu nove psihoaktivne tvari u svrhu kvalitetnijeg reagiranja na problem pojave novih psihoaktivnih tvari i konzumenata istih. S obzirom na nedostatak istraživanja o novim psihoaktivnim tvarima, s posebnim naglaskom na njihove konzumente, ovaj rad daje dobar pregled postojećih saznanja o samim karakteristikama konzumenata te smjernice za daljnje istraživačke napore, u svrhu osmišljavanja i kreiranja adekvatnih odgovora na sveukupnu problematiku pojavu novih psihoaktivnih tvari.

Ključne riječi: nove psihoaktivne tvari, konzumenti, karakteristike konzumenata, istraživanja, problematika

Summary:

The problem of drug addiction has for long been recognized as a global phenomenon with which have been dealing different institutions in different countries. What is increasingly mentioned in the context of drug abuse are new psychoactive substances which are not covered by international drug controls and include a wide range of synthetic drugs. In Croatia, new psychoactive substances have also been reported, but there is a lack of research to deal with such drugs in order to develop guidelines for further research in area of prevention and treatment of such persons. The aim of this paper is to explore the characteristics of new psychoactive substance users and to create guidelines for the implementation of research aimed at targeting the population that is most common seen us users, in terms of the consumption of new psychoactive substances. To create preconditions for effective prevention of addiction to use of new psychoactive substances, it is crucial to know the characteristics of the population that this substances consumes. The paper deals with leading issues related to the topic of new psychoactive substances, from the changing and rapidly growing drug market to diverse, legal responses to the problem itself, the consequences of consumption and treatment options. By reviewing and exploring the literature, relevant domestic and foreign researches on new psychoactive substances are presented and described, and the results of them served as guidelines for recognizing the key users of new psychoactive substances and subpopulations that these same individuals belong to. In the final part of the paper, recommendations and guidelines for future researchers have been given, for the purpose of better responding to the problem of the emergence of new psychoactive substances and their consumers in the future. Given the lack of research into new psychoactive substances, with particular emphasis on their consumers, this paper provides a good overview of existing knowledge on the characteristics of consumers and guidelines for further research efforts to develop and create adequate responses to the overall problem of the phenomena of psychoactive substances.

Key words: new pyschoactive substances, consumers, characteristics of consumers of new psychoactive substances, research, issues

Sadržaj

1. UVOD.....	7
2. DEFINICIJA NOVIH PSIHOAKTIVNIH TVARI	9
3. VRSTE NOVIH PSIHOAKTIVNIH TVARI.....	11
4. PROBLEMATIKA POJAVE NOVIH PSIHOAKTIVNIH TVARI	17
4.1. Tržište novih psihoaktivnih tvari	17
4.2. Praćenje pojave novih psihoaktivnih tvari.....	19
4.3. Legalnost na tržištu	21
4.4. Posljedice konzumacije.....	22
4.5. Zakonski odgovori	24
5. KONZUMENTI NOVIH PSIHOAKTIVNIH TVARI.....	26
5.1. Pregled istraživanja	26
5.1.1. Svijet	26
5.1.2. Europa.....	29
5.1.3. Hrvatska	37
5.2. Karakteristike konzumenata novih psihoaktivnih tvari	43
5.2.1. Posjetitelji klupskih scena	47
5.2.2. LGBT populacija	48
5.2.3. "Ljudi koji ubrizgavaju droge "	49
5.2.4. Zatvorska populacija.....	51
5.2.5. Druge marginalizirane društvene skupine	52
6. PREPORUKE	53
6.1. Rasprava	53
6.1.1. Ulaganje u istraživanja.....	55
6.1.2. Osvještavanje populacije	56
6.1.3. Edukacija stručnjaka	57
6.1.4. Zakonski odgovori.....	59
6.1.5. Ulaganje u intervencije	60
7. ZAKLJUČAK.....	61
8. LITERATURA	64

1. UVOD

Problematika ovisnosti o ilegalnim drogama odavno je prepoznat kao globalni fenomen koji je područje bavljenja različitih institucija u različitim zemljama. Prema podacima World Drug Reporta za 2016. godinu, 29 milijuna ljudi ovisnici su o ilegalnim drogama. Vezano uz europski kontekst, prema izvješću EMCDDA za 2017. godinu uporaba droga u Europi danas obuhvaća širi spektar tvari nego u prošlosti. Među konzumentima droga česta je poliuporaba droga, a pojedinačni obrasci uporabe kreću se u rasponu od jednokratne eksperimentalne do uobičajene i ovisničke.

Ono što se sve češće spominje u kontekstu zloruporabe droga jesu nove psihoaktivne supstance koje nisu obuhvaćene međunarodnom kontrolom droga i uključuju širok raspon sintetskih droga. Naziv „nove psihoaktivne tvari“ je pravno definirani pojam Europske Unije koji označava novu opojnu ili psihotropnu drogu, u čistoj formi ili prerađenu, koja nije regulirana Jedinstvenom konvencijom o opojnim drogama iz 1961. godine kao ni Konvencijom o psihotropnim tvarima iz 1971. godine, ali može uzrokovati javno-zdravstvene prijetnje jednake drogama nabrojanim u prije navedenim konvencijama¹. Pod pojmom "nove" ne misli se samo na nove oblike, pošto su mnoge od njih, kao npr. mefedron bile poznate i od prije 40 godina, već se pojam "nove" u prvom planu odnosi na činjenicu da su tek nedavno postale dostupne, raširene i prepoznate na tržištu ilegalnih droga. Nove psihoaktivne tvari, osim što predstavljaju veliku prijetnju zdravlju ljudi, prvenstveno zbog svojeg neistraženog farmakološkog djelovanja, a onda i široke rasprostranjenosti i dostupnosti putem , stvaraju probleme kako za praktičare koji rade s populacijom koja konzumira nove psihoaktivne tvari tako i kreatore politika o drogama, koji tu istu raširenost i zloruporabu pokušavaju kontrolirati. U Hrvatskoj je također zabilježena pojava novih psihoaktivnih tvari, no nedostaje istraživanja koja bi se bavila konzumentima takvih droga kako bi se izradile smjernice za daljnja istraživanja na području prevencije i tretmana takvih osoba.

Cilj ovog diplomskog rada jest istražiti karakteristike konzumenata novih psihoaktivnih tvari, uvidjeti postoji li određeni dio populacije koji te tvari konzumira češće. Ideja jest uvidjeti koje se nove psihoaktivne tvari najčešće konzumiraju, tko su ljudi koji ih konzumiraju, kojim

¹ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2005/387/oj> Datum pristupa: 5. lipnja 2019. godine

dijelovima društva pripadaju, koje su dobi, obrazovanja, spoznati koja je njihova motivacije te na koji ih način pribavljaju. Temeljem dostupnih podataka iz istraživanja, kako stranih tako i domaćih jedan od ciljeva rada jest izraditi preporuke za provedbu istraživanja koja bi ciljano obuhvatila populaciju koja se pokaže kao najčešćom u smislu konzumiranja novih psihoaktivnih tvari. Kako bi se stvorili preduvjeti za učinkovitu prevenciju ovisnosti o novim psihoaktivnim tvarima, ključno je poznavanje karakteristika populacije koja te tvari konzumira. Upravo su stručnjaci i institucije u kojima rade, zajedno s kreatorima politika o drogama ključni ljudi koji bi trebali multidisciplinarnim pristupom odgovoriti na probleme koje stvaraju nove psihoaktivne tvari, kako u području prevencije tako i tretmana, a djelovanje istih ovisi u prvom planu o dostupnim istraživanjima i znanjima o novim psihoaktivnim tvarima, upravo čemu ovaj rad nastoji pridonijeti. Uvid u raširenost zlouporabe, njihovu pojavnost, a posebice konzumente i njihove karakteristike može ukazati na područja koja je potrebno dodatno razvijati i unaprijediti kako bi odgovor na nove psihoaktivne tvari bio učinkovitiji u budućnosti.

Ovim će se radom dati uvid u relevantna, kako svjetska tako i domaća istraživanja o novim psihoaktivnim tvarima, s posebnim naglaskom na konzumente istih i njihove karakteristike. U prvom djelu naglasak će biti stavljen na same tvari, na definiranje istih te predstavljene najpoznatijih vrsta, a govorit će se i o problematici pojave istih, o stalno mijenjajućem tržištu droga i mogućim zakonskim odgovorima, ali i posljedicama kojima se nove psihoaktivne tvari nameću kao veliki javnozdravstveni problem današnjice. Drugi dio rada zamišljen je kao pregled niza istraživanja, s posebnim naglaskom na područje Europe i Hrvatske, čiji će rezultati biti temelj osmišljavanja ključnih karakteristika konzumenata novih psihoaktivnih tvari, a sve s ciljem stvaranja smjernica za buduća istraživanja o novim psihoaktivnim tvarima te davanja preporuka za unaprjeđenje reagiranja na ovaj sveprisutni, rastući fenomen.

2. DEFINICIJA NOVIH PSIHOAKTIVNIH TVARI

Nove psihoaktivne tvari na tržištu su poznate su kao "legal highs", "bath salts" i "research chemicals". Kako bi se usuglasilo značenje istih, United Nations Office on Drugs and Crime (u daljnjem tekstu: UNODC) koristi naziv "nove psihoaktivne tvari" koje se definiraju kao: "tvari koje se zlorabljavaju, u njihovom izvornom obliku ili proizvedene, tvari koje nisu kontrolirane od strane Jedinственe konvencije o drogama iz 1961. ili Konvencije o psihotropnim supstancama iz 1971. godine, ali koje mogu izazvati štetu za zdravlje ljudi". Pojam "nove" ne odnosi se samo na nove oblike jer neke od novih psihoaktivnih tvari bile su sintetizirane još prije 40 godina, već se odnosi na činjenicu da su tek relativno nedavno postale dostupne na tržištu. Broj novih psihoaktivnih tvari te konzumacija istih u sve su većem porastu te predstavljaju značaj rizik za zdravlje ljudi, ali i izazov za stručnjake, posebice one u području kreiranja politika i zakona o drogama. Nedostaje saznanja o posljedicama koje korištenje novih psihoaktivnih tvari ima za zdravlje, također i za socijalni život, što predstavlja veliki izazov kako u kreiranju zakona, tako i programa prevencije i tretmana. Praćenje, informiranje i povećanje svjesnosti o riziku nužni su u svakoj državi kako bi se ovaj problem doveo pod kontrolu. Nove psihoaktivne tvari postale su globalni problem o kojem svjedoče izvještaji o pojavi jedne ili više novih psihoaktivnih tvari u čak više od 110 zemalja. Do kraja prosinca 2017. godine, više od 800 tvari je bilo prijavljeno UNODC-ovom Savjetu za rano upozoravanje, eng. Early Warning Advisory (u daljnjem tekstu: EWA) od strane vlade, laboratorija i partnerskih organizacija. Imaju slično djelovanje kao i tvari koje su pod međunarodnom kontrolom kao što su kanabis, heroin, LSD, MDMA ili metamfetamin. Promatrajući učinke novih psihoaktivnih tvari koje su prijavljene do prosinca 2017. godine, zaključuje se da su većina njih stimulansi, a slijede ih sintetski kanabinoidi, receptorski agonisti i klasični halucinogeni (UNODC, 2019a²).

Tri su fenomena povezana s pojavom novim psihoaktivnim tvarima, njihova heterogenost, "legalnost" te dostupnost istih na tržištu u različitim oblicima i pod različitim nazivima. Tržište sintetičkih droga oduvijek je obilježeno velikim brojem tvari. Posljednjih su se godina na ovom tržištu pojavile nove psihoaktivne tvari, navodno kao "pravne" alternative međunarodno kontroliranim lijekovima, uzrokujući slične učinke na potonje, s mogućnošću

² <https://www.unodc.org/LSS/Page/NPS> Datum pristupa: 15. ožujka 2019.

da predstavljaju ozbiljan rizik za javno zdravlje i sigurnost ljudi (UNODC, 2013). Iako se definiraju kao tvari koje su dizajnirane za repliciranje učinaka tradicionalnih ilegalnih droga kao što su kokain, ecstasy, amfetamini i kanabis, sugerirano je da su te imitacije znatno snažnije od efekata klasičnih droga (O'Hagan i Smith, 2017). One su analozi ili kemijski derivati kontroliranih droga, dizajnirane da iskažu učinke slične kontroliranim drogama, ali s namjerom izbjegavanja primjene kaznene politike zbog različitosti u strukturi u odnosu na nacionalne liste ilegalnih droga (Ured za suzbijanje zlorabe droga Vlade Republike Hrvatske, 2007; prema Smoljanović, 2016). Od ponovnog otkrivanja mefedrona 2003. godine, a još više u posljednjih nekoliko godina, proizvodnja i prodaja tih tvari je naglo porasla. S obzirom na brzinu kojom se proizvode ti stalno rastući analozi i beskonačan broj kombinacija dostupnih za proizvodnju, malo je vjerojatno da će se trgovina smanjiti u bliskoj budućnosti (O'Hagan i Smith, 2017). Važan dio fenomena novih psihoaktivnih tvari u odnosu na klasične droge jest razlika u dostupnosti istih na tržištu. Nakon pojave novih psihoaktivnih tvari sredinom 2000.-tih godina uočen je obrazac u načinu deklariranja i prodaje. Nove psihoaktivne tvari nazivane su: "legalne droge", "istraživačke kemikalije", "dodaci prehrani", "dizajnerske droge" i "medicinski pripravci" (European Monitoring Center for Drug Addiction, 2015; prema Križanac, 2016). Poznati su pod različitim imenima u različitim zemljama: psihoaktivne supstance, legalne droge (highs), biljni preparati, stimulansi, osvježivači prostora ili etno-bilje (Ured za suzbijanje zlorabe droga Vlade Republike Hrvatske, 2012³). Neki od naziva jesu i sintetički lijekovi, zakonski napitci, biljni napitci, party pilule, sintetički kokain, sintetski kanabis, biljni ecstasy, NBOMes, soli za kupanje, biljno gnojivo, biljni tamjan, dezodoransi za prostorije, afrodizijački čaj, društveni tonici, novi lijekovi (NED), droge analozi i kemikalije za istraživanje (Bright, 2013⁴). Na temelju vrste tvari, kupuju se u različitim oblicima, uključujući pilule, tekućine, praške, kapsule i mješavine za pušenje i mogu se unositi oralno, pušiti, pušiti ili ubrizgavati (O'Hagan i Smith, 2017).

U daljnjem tekstu bit će opisane vrste novih psihoaktivnih tvari te objašnjena problematika pojave novih psihoaktivnih tvari.

³ <https://drogeiovisnosti.gov.hr/vijesti/tv-epizoda-quot-euronews-a-quot-posvecena-novim-psihoaktivnim-tvarima-novim-drogama/408> Datum pristupa: 23. ožujka 2019.

⁴ <https://adf.org.au/wp-content/uploads/2017/02/ADF-PreventionResearch-Apr13.pdf> Datum pristupa: 24. ožujka 2019.

3. VRSTE NOVIH PSIHOAKTIVNIH TVARI

U definiranju vrste novih psihoaktivnih tvari i stvaranju podjele koristit ćemo se dvama pristupima, farmakološkim, koji se fokusira na kemijski sastav tih tvari i komercijalnim koji fokus stavlja na biranje takvih imena kako bi se u potpunosti zameo trag onome što zaista jest kemijski sastav tih tvari.

Kao primjer farmakološkog pristupa dana je UNODC-ova (2013) podjela novih psihoaktivnih tvari na 7 glavnih skupina s obzirom na njihov kemijski sastav i djelovanje:

- Sintetski kanabinoidi
- Sintetski katinoni
- Ketamini
- Triptamini
- Piperazini
- Fenetilamini
- Biljke i ekstrakti
- Razne druge stvari

Sintetski kanabinoidi, koji nude slične učinke kao i THC, ali bez prijetnje pravnog progona, su najpoznatija grupa novih psihoaktivnih tvari (UNODC, 2012). Većina sintetskih kanabinoida je funkcionalno slična THC-u. Sintetski kanabinoidi su obično dostupni u prahu i prodaju se pod poznatim nazivima kao što su: "Spice Gold", "Spice Silver", "Spice Diamond", "K2", "Bliss", "Black Mamba", "Bombay Blue", "Blaze", "Genie", "Zohai", "JWH-018,-073,-250", "Kronic", "Yucatan Fire", "Skunk", "Moon Rocks", "Mr. Smiley", itd. Obično se puše, ali kao moguća, prijavljena je i oralna konzumacija. Oznake na ambalaži često se razlikuju od onoga što zaista jesu stvarni sastojci proizvoda (UNODC, 2013). Konzumacija sintetskih kanabinoida dovodi do različitih fizioloških učinaka kao što su mučnine i povraćanje, grčenje, bolovi u prsima, tahikardija, hipertermija, dispneje, a mogu dovesti čak i do zatajenja bubrega. Što se tiče psihoaktivnog utjecaja on seže od anksioznosti i agitacije pa sve do psihoze i suicidalnih pobuda, a zabilježeno je i više smrtnih slučajeva. Iako je samo djelovanje slično učinku THC-a, ono je nešto jačeg intenziteta i može dovesti do psihijatrijskih, češće medicinskih intervencija (Castaneto i sur., 2014).

Sintetski katinoni često se nalaze u proizvodima koji se prodaju kao "kemikalije za istraživanje", "biljna hrana", "soli za kupanje" ili "sredstva za čišćenje stakla" i obično se prodaju u prahu, pilulama ili u obliku kapsula. Jedan od najpoznatijih oblika sintetskih katinona, uočen i na području Hrvatske prvi puta 2009. godine, jest mefedron, a iste je godine uvršten i na Popis opojnih droga. Mefedron je derivat katinona i metakatinona, stimulans središnjeg živčanog sustava, sličnog farmakološkog djelovanja kao metamfetamin. Stimulira središnji živčani sustav, a učinci mefedrona su osjećaj euforije, izražena komunikativnost i empatija, ubrzano disanje i rad srca, proširene zjenice i sl. (Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske, 2009⁵). Poznat je pod različitim nazivima kao što su "M-cat", "Meph", "Drone" ili "Miaow", "Explosion" i "Top Cat", a obično je dostupan kao bijeli ili smeđi prah ili tablete koje se često prodaju kao "ecstasy". Većina sintetskih derivata se proguta, ali se može i ubrizgati. Mefedron se obično nazalno inspirira, ubrizgava, proguta gutanjem praha umotanog u papir ili pomiješano u piću (UNODC, 2013). Konzumacija sintetskih kationa povezana je s različitim srčanim, psihijatrijskim i neurološkim posljedicama u rasponu od blage agitacije do teške psihoze, što je ujedno i najčešći simptom naveden u medicinskim istraživanjima (Nelson i Prosser, 2012).

Ketamin je nova psihoaktivna tvar koja utječe na niz središnjih neurotransmitera. Ketamin se često prodaje kao "ecstasy" na ilegalnim tržištima, posebice na internetu. Ulični naziv za ketamin uključuje: "K", "Special K", "Kit kat", "Tac", "Tic", "Cat valium", "Cat tranquilizer", "Vitamin K", "Ket", "Super K" (EMCDDA, 2002). Farmaceutski pripravci ketamina obično se nalaze u tekućem obliku, ali u prahu i kapsulama su također dostupni. Prah pripremljen isparavanjem izvorne otopine često je nazalno insufliran (poznato kao "udaranje"), puši se ili guta. Nuspojave povezane s upotrebom ketamina u kombinaciji s drugim lijekovima uključuju hipertenziju i plućni edem. Kod nekih korisnika identificirana je i psihološka ovisnost. Štetni učinci na dugoročne korisnike ketamina prijavljeni su, iako su rijetki, a uključuju trajno smanjenje pozornosti i mogućnosti prisjećanja te suptilna vizualna anomalija. Ostali prijavljeni učinci uključuju anksioznost, promjene percepcije, oštećenje motoričke funkcije i rabdomiolize. Izgleda da ketamin stimulira kardiovaskularni sustav, uzrokujući promjene srčanog ritma i krvnog pritiska (UNODC, 2013).

Autori Hill i Thomas (2011) navode kako nove sintetičke, "dizajnerske" droge sa stimulativnim i/ili halucinogenim svojstvima postaju sve popularnije među rekreativnim

⁵ <https://drogeiovisnosti.gov.hr/istaknute-teme/nacionalni-informacijski-sustav-za-droge/sustav-ranog-upozoravanja-u-slucaju-pojave-novih-psihoaktivnih-tvari/pojave-novih-droga-u-rh/mefedron/778> Datum pristupa: 23. ožujka 2019.

korisnicima droga posljednjih godina. Većina novih sintetskih stimulansa može se klasificirati prema kemijskoj strukturi kao piperazini (npr. Benzilpiperazin (BZP), trifluorometilfenilpiperazin), fenetilamini (npr. 2C ili D-serija prstena supstituiranih amfetamina, benzodifurana, katinona, aminoindana) triptamini (npr. dimetiltriptamin, alfa-metiltriptamin, etil-triptamin, 5-metoksi-alfa-metil-triptamin) ili piperidini i srodne tvari (npr. desoksipipradrol, difenilprolinol). Fenetilamini se odnose na skupinu tvari s dokazanim psihoaktivnim i stimulativnim učincima i uključuju amfetamin, metamfetamin i MDMA, koji su svi pod kontrolom Konvencije iz 1971. godine. Ulični nazivi za neke fenetilamine jesu: "Europa", "4-FMP", "para-fluoroamfetamin", "RDJ", "4-MMA", "Methyl-MA". Fenetilamini su obično dostupni u obliku pilula ili u prahu, a gutanje je najčešći put primjene fenetilamina (UNODC, 2013). Djeluju kao stimulansi, a u većim dozama i kao halucinogeni. Konzumiraju se oralno, rektalno, ušmrkavanjem, a rjeđe i intravenozno.

Triptamin je zajednička funkcionalna skupina spojeva koji se zajednički nazivaju supstituirani triptamini. Ova skupina uključuje mnoge biološki aktivne spojeve, neurotransmitere i psihoaktivne droge. Djeluje kao neselektivni agonisti serotoninskih receptora. 5-MeO-DMT (5-methoxy-N,N-dimethyltryptamine) je snažna psihoaktivna tvar. Prvi put je sintetiziran 1936. godine od kada se primjenjuje u svom čistom obliku, udiše se ili ubrizgava i aktivan je u dozi od 2 mg. Učinci se javljaju nekoliko minuta nakon udisanja ili ubrizgavanja. 5-MeO-DMT pokazuje veliki afinitet prema serotoninskim receptorima HT-2 i HT-1A (Rančić, 2016).

Piperazini se često prodaju kao "ecstasy" te se često mogu pronaći pod nazivima "party pilule" ili ovisno o logu koji se nalazi na poleđini tablete. Ostali ulični nazivi su: "Jax", "A2", "Benny Bear", "Flying Angel", "Legal E" ili "Legal X" i "Pep X", "Pep Love" ili "Nemesis". Piperazini su obično dostupni u obliku pilula, kapsula ili u prahu, i uglavnom se konzumiraju gutanjem. Rijetko se vide tekući oblici, ali je moguće i ubrizgavanje te pušenje (UNODC, 2013). Najpoznatiji derivat piperazina je benzilpiperazin (BZP), a podaci o prevalenciji istoga vrlo su ograničeni. Internetska anketa provedena krajem 2009. godine u suradnji s britanskim plesnim glazbenim magazinom Mixmag pokazala je da je među tim korisnicima kluba 25,8% ikad pokušalo BZP, a 12,1% ga je pokušalo u prošloj godini. Ista anketa u 2011. godini pokazala je pad od 17,2% kod onih koji su ikad pokušali BZP, a 5,0% ga je pokušalo u prošloj godini (Mixmag, istraživanje o lijekovima za 2011., ožujak 2011) (EMCDDA, 2015a⁶).

⁶ <http://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/bzp> Datum pristupa: 27. ožujka 2019.

Glavni predstavnici biljnih ekstrakata kao skupine novih psihoaktivnih tvari jesu Khat i Kratom te *Salvia divinorum*. Ulični nazivi za Kratom uključuju: "Thang", "Kakuam", "Thom", "Ketum" i "Biak". Kratom lišće se obično konzumira svježe, iako osušeni listovi u obliku praha su također dostupni. Svježe lišće se žvače, a kao prah se ili proguta ili ubacuje u čaj. Osušeni listovi se rijetko puše. Internet anketa koju je EMCDDA provela u 2008. i 2011. godini otkrili su da je Kratom jedna od najprodavanijih novih psihoaktivnih tvari. Ispitanici UNODC-ovog upitnika o novih psihoaktivnih tvarima izvijestili su o konzumiranju Kratoma kao jedne od tri glavne biljke, uz Khat i *Salvia divinorum* (UNODC, 2013). Khat je biljka koja potječe iz Afrike i Arapskog poluotoka. Ulični nazivi za khat uključuju: "Qat", "Gat", "Chat", "Miraa", "Murungu" i "Arabian tee". Zbog razgradnje katinona, lišće Khata treba konzumirati ubrzo nakon žetve, što je ujedno i preferirani oblik uporabe, ali dostupno je na tržištu i suho lišće (poznato kao "Graba"). Khat se obično konzumira žvakanjem lišća i izdanaka biljke, ali su također moguće i infuzije. Nedavno su u prodaji na tržištu zabilježeni i alkoholni ekstrakti Khata koji se prodaju kao "herbal highs" (EMCDDA, 2015b⁷). *Salvia divinorum* je psihoaktivna biljka autohtonog podrijetla u Meksiku. Aktivna tvar odgovorna za psihoaktivne učinke jest "Salvinorin A". Koncentracija Salvinorina A u listovima *Salvia divinorum* varira i ovisi o stupanju razvoja biljke i vrsti pripreme. Ulični naziv za *Salvia divinorum* jest: "Maria Pastora", "Sage of the Seers", "Diviner's Sage", "Salvia", "Sally-D", "Magic Mint", "Purple Sticky", "Shepherdess's Herb". *Salvia divinorum* se obično prodaje kao sjeme ili lišće, ali postoji i tekući ekstrakt koji navodno sadrži Salvinorin A, a dostupan je na tržištu (UNODC, 2013). Nedavne studije proizvoda koji sadrže *Salvia divinorum* su pokazali neusklađenost između oznake i stvarnog sastojka proizvoda. *Salvia divinorum* se tradicionalno konzumira sisanjem i žvakanje svježeg lišća iz valjka sličnog cigari ili alternativno svježe lišće se suši kako bi se napravila pitka infuzija. Mnogi korisnici navodno inhaliraju ispareni ekstrakt Salvinorina A, ili puše suho lišće biljke. Smatra se da pušenje suhog lišća proizvodi kratke ali intenzivne halucinacije i učinci Salvinorina A su uspoređeni s onima LSD-a (EMCDDA, 2015c⁸).

Autori Cadet-Tairoi, Lahaie i Martinez (2013) navode podjelu koja dobro opisuje komercijalni pristup u definiranju različitih novih psihoaktivnih tvari:

- **Legal highs**, koji se odnosi na sve psihoaktivne supstance, uključujući i biljne ekstrakte poput Kratom i Khata, koji nisu pokriveni zakonskim regulativama, koji su

⁷ <http://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/khat> Datum pristupa: 27. ožujka 2019.

⁸ <http://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/salvia> Datum pristupa: 27. ožujka 2019.

dizajnirani da oponašaju efekte zakonom kontroliranih droga, a čiji je sastav i legalnost upitan.

- **Smart drugs**, naziv koji se primarno koristi kako bi se imenovali svi oni lijekovi koji se kupuju bez recepta, a mogu se pronaći u trgovinama i kao suplementi hrani, a koji se uzimaju zbog svojih psihoaktivnih učinaka.
- **Designer drugs**, pojam koji se u prvom planu odnosi na sam čin stvaranja nove supstance na već postojećim temeljima neke dobro poznate, najčešće ilegalne supstance pritom s ciljem oponašanja učinaka te supstance.
- **Research chemicals**, koji se prvenstveno koristi zbog mogućnosti korištenja neke od novih psihoaktivnih tvari u istraživačke svrhe, a često to i na samim naljepnicama proizvoda piše, kako bi se na taj način postigla legalnost samog proizvoda i mogućnost oglašavanja te prodaje istog u trgovinama.
- **Bath salt**, naziv koji se najčešće koristi za oglašavanje na internetskim stranicama kako bi se postigla legalnost proizvoda, a za kojega se u isto vrijeme kao i za "research chemicals" navodi kako nije za ljudsku uporabu.
- **Party pills, herbal highs i legal ecstasy**, pojmovi koji se ne odnose na neku posebnu supstancu, već čine grupni naziv kao i gore spomenuti "legal highs", a koriste se na različitim internetskim stranicama, ponovno kako bi se naglasila legalnost proizvoda.

Podaci o zapljenama provedenim od strane policije potvrđuju rast i važnost europskog tržišta droga te kako se navodi u izvješću EMCDDA iz 2015. godine u 2014. godini je zaplijenjeno gotovo 50 000 novih tvari, težine gotovo 4 tone, diljem Europe i mnoge od tih tvari znatno su jače od kontroliranih droga. Sintetički kanabinoidi, koji se mogu prodavati kao zakoniti, većinom se koriste kao zamjena za kanabis, zaplijenjeni su u ukupnoj težini od više od 1,3 tone, odnosno 30 000 tvari. Sintetski katinoni, koji se mogu koristiti umjesto amfetamina, MDMA i kokaina, činili su drugu najveću skupinu s više od 8 000 zapljene u iznosu većem od 1 tone. Zajedno, sintetički kanabinoidi i katinoni činili su više od tri četvrtine od ukupnog broja zapljena novih psihoaktivnih tvari i oko 60% po masi, tijekom 2014. godine. Međutim, i druge skupine tvari, iako manje zastupljene, odražavaju važne promjene na tržištu droga. To uključuje u prvom planu benzodiazepine, kao iznimno moćne narkotike (kao što su fentanili, koji se mogu prodavati kao heroin), za što postoji velika potražnja od širokog raspona korisnika (EMCDDA, 2016a). Heterogenost skupine i sve veći broj različitih spojeva koji se pojavljuju na tržištu stvara probleme kako u praćenju istih, tako i u detekciji tih tvari i onih

koji konzumiraju. Do kraja prosinca 2017. godine EMCDDA je pratila više od 670 novih tvari koje su se pojavile na europskom tržištu droga u posljednjih 20 godina. To ukupno uključuje 51 tvar koje su prvi put prijavljene tijekom 2017. godine, od čega 13 opioida, 12 katinona, 10 kanabinoida, 4 fenetilamina, 3 benzodiazepina, 2 triptamina, 1 arilcikloheksilamin, 1 arilalkilamin, 1 piperidin / pirolidin i 4 tvari koje ne pripadaju tim drugim skupinama. Ovo je bila druga godina zaredom kada je broj novih tvari prijavljenih prvi put smanjen, s visokih 100 tvari u 2014. i 2015. godini na oko 50 do 60 tvari godišnje (otprilike jedna nova tvar svaki tjedan). To je također prvi put kada su novi opiodi bili jedna od najvećih skupina novih tvari koje se pojavljuju na tržištu droga u bilo kojoj godini - položaj koji je prethodno bio dominirao kanabinoidima i katinonima. S ukupno 38 tvari, 2017. godine opiodi su postali četvrta najveća skupina tvari koje se prate, nakon sintetskih kanabinoida (179 tvari), katinona (130 tvari) i fenetilamina (94 tvari), a ne uključujući kategoriju ostalih tvari (EMCDDA, 2018).

4. PROBLEMATIKA POJAVE NOVIH PSIHOAKTIVNIH TVARI

Postoji niz problema povezanih s novim psihoaktivnim tvarima koje u prvom planu donose globalizacija i tehnološki napredak. Njihova sve veća rasprostranjenost i dostupnost u društvu posljedica su niza problema koji možda do nedavno nisu bili prepoznati niti povezani s ilegalnim tržištem droga, dok kod novih psihoaktivnih tvari igraju ključnu ulogu u formiranju istoga. U daljnjem tekstu bit će objašnjeni ključni problemi vezani uz nove psihoaktivne tvari, a koji se u prvom planu odnose na izrazito dinamično, promijenjivo i teško kontrolirajuće tržište novih psihoaktivnih tvari, a za sobom povlači problematiku zakonskih odgovora na traženje rješenja problema, posebice traženja adekvatnih rješenja na razorne posljedice konzumacije istih.

4.1. Tržište novih psihoaktivnih tvari

Iako općenito, s obzirom na količinu, tradicionalna tržišta poznatih ilegalnih droga i dalje prevladavaju, čini se da su internetska tržišta sve važnija i predstavljaju novi izazov za mjere kontrole droge. Nedavnim ispitivanjem EMCDDA-e i Europolu utvrđeno je više od 100 svjetskih tržišta na "Mračnoj mreži" (engl. Darknet), na kojima je otprilike dvije trećine kupnja bilo povezano s drogom. Čini se da su sve važniji i površinski dio interneta i društveni mediji, osobito u pogledu opskrbe novim psihoaktivnim tvarima i pristupa lijekovima koji se zlorabljaju (Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama, 2018⁹). Internet igra važnu ulogu u opskrbi populacije novim psihoaktivnim tvarima, a slanje tih istih tvari poštom jest prepoznato kao jedan od glavnih načina distribucije. Internet je izazovan distribucijski kanal jer je jednostavan, anonim i niskorizičan način opskrbe novim psihoaktivnim tvarima, a dobavljačima nudi različite mogućnosti. Internetske stranice koje sudjeluju u trgovini/prometu novih psihoaktivnih tvari mogu biti u zemljama koje se razlikuju od onih u kojima se proizvodi isporučuju, a razlike u zakonima u raznim zemljama čine sam proces nabave vrlo izazovnim za dokazati i procesuirati (UNODC, 2016a).

Jerković (2016) napominje kako je do prije desetak godina samo ograničen broj tih sintetičkih tvari bio na ilegalnom tržištu uglavnom s djelovanjem kakvo imaju ecstasy ili amfetamini ("dizajnerske droge"). Kako su sastavnice tih droga nekontrolirane tvari kojima je omogućen legalni uvoz, nije moguća ni kontrola proizvodnje ni potrošnje. Ključno za uspjeh naglo

⁹ http://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/8906/HighlightsEDR2018_HR_Final_web.pdf

Datum pristupa: 1. travnja 2019.

rastućeg tržišta mogućnost je otvorene, legalne prodaje u specijaliziranim dućanima kao i na internetu. Prodaju se kao "dodaci prehrani" ili "osvježivači prostora", a dio proizvoda nije namijenjen rekreativnoj uporabi ili kao nadomjestak za djelovanje poznatih droga, već populaciji koja želi postići stimulaciju "tijela i uma", odnosno stvara novu podgrupu ovisničke populacije. Zbog nemogućnosti kontrole, udio aktivne tvari u tim je sredstvima nepoznat, a mogu izazvati niz ozbiljnih posljedica i intoksikacija.

Veliki dio novih psihoaktivnih tvari napravljen je od strane legalnih kompanija u Kini i Indiji, a koje ih onda brzo šalju u Europu gdje se pakiraju i prodaju kao "legal highs", "research chemicals" i "food supplements" na policama u trgovinama, na ulici ili preko . Kao posljedica sve brže rastućeg tržišta novih psihoaktivnih tvari, u posljednjih 5 godina dolazi do porasta internetskih trgovina te tako EMCDDA izvješćuje da je u 2013. godini u Europi bilo 651 registriranih trgovina za kupovinu, odnosno prodaju novih psihoaktivnih tvari (EMCDDA, 2014). SMART shopovi (21 u RH) nude proizvode sa sadržajem širokog spektra novih psihoaktivnih tvari, od kojih je značajan broj vrlo rizičan za zdravlje konzumenata. U Hrvatskoj su od početka 2015. godine identificirana 39 novih psihoaktivnih spojeva od čega u 2017. godini njih 8 pripada novim psihoaktivnim tvarima (najzastupljenija skupina su sintetski kanabinoidi) (Petković).

U izvještaju EMCDDA iz 2016. godine jasno se navodi kako nije moguće izraditi dugoročna predviđanja o upotrebi novih psihoaktivnih tvari, no jasno je kako buduće korištenje novih psihoaktivnih tvari može na tri načina utjecati na sadašnje stanje: narušiti ilegalno tržište, stvoriti nova tržišta ili podržati nezakonito tržište. U nekim se slučajevima nove tvari koriste kao privremena zamjena za nedopuštene droge i one također mogu istisnuti - ili privremeno ili trajnije - nedopuštene droge. U nekim zemljama, nedostatak heroina, zajedno s povećanjem dostupnosti sintetičkih katinona dovelo je do općeg pomaka prema tim novim tvarima; u drugim vremenima i mjestima, fentanili mogu popuniti prazninu u dostupnosti heroina. Nedavni podaci iz programa ispitivanja droga u jednom europskom istraživanju sugeriraju da iako, je u početku, upotreba novih psihoaktivnih tvari nenamjerna –kako bi se izbjeglo kršenje zakona- u posljednjih nekoliko godina došlo je do porasta namjerne uporabe nekih novih tvari (EMCDDA, 2016a). UNODC (2015) upozorava na značaj velikog broja novih psihoaktivnih tvari koji su se pojavili u posljednjih nekoliko godina na tržištu droga te ostaje nejasno istiskuju li one postojeće droge pod međunarodnom kontrolom, kratkoročno ili dugoročno, ili diversificiraju raspon sintetičkih droga dostupnih na tržištu. Iako prevalencija za sintetske kanabinoide u Sjedinjenim Američkim Državama i mefedrona u Ujedinjenom Kraljevstvu

pokazuje opadanje uporabe tih tvari, sve veći broj zemalja prijavljuje širi spektar uporabe novih psihoaktivnih tvari i zabrinjavajući razvoj događaja kao posljedicu ubrizgavanje istih.

4.2. Praćenje pojave novih psihoaktivnih tvari

Nove psihoaktivne tvari i dalje su znatan izazov za politiku i javno zdravlje u Europi. Međunarodne kontrole droga ne obuhvaćaju nove psihoaktivne tvari, među kojima je niz tvari, uključujući sintetičke kanabinoide, opioide, katinone i benzodiazepine. Putem EWS-a, 2017. godine prvi je put prijavljena 51 nova psihoaktivna tvar, otprilike jedna tjedno. Iako je ukupan godišnji broj novih tvari koje se uvode na tržište niži u odnosu na godine kada je zabilježen najviši broj, 98 u 2015. godini i 101 u 2014. godini, ukupan broj dostupnih novih psihoaktivnih tvari i dalje je visok. EMCDDA je do kraja 2017. godine pratila više od 670 novih psihoaktivnih tvari (u usporedbi s otprilike 350 novih psihoaktivnih tvari koje se pratilo 2013. godine (Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama, 2018¹⁰). Zabrinutost u vezi novih psihoaktivnih tvari primarno je vezana za njihovo brzo pojavljivanje, otvoren nedostatak dokaza o njihovim učincima i štetnosti te nedostatak saznanja kako učinkovito odgovoriti na taj problem. Broj novih lijekova koji se otkrivaju i oduzimaju diljem Europe i dalje raste (EMCDDA, 2016b). EWS je 2015. godine izvjestio o gotovo 80.000 zaplijenjenih novih psihoaktivnih tvari. Sintetski kanabinoidi i sintetski katinoni zajedno su činili više od 60 % zaplijenjenih novih tvari u 2015. godini (preko 47.000). U srpnju 2016. Godine MDMB-CHMICA postao je prvi sintetski kanabinoid za koji je EMCDDA napravio procjenu rizika nakon štetnih posljedica (uključujući oko 30 smrtnih slučajeva) povezanih s njegovom upotrebom o čemu se izvjestilo putem EWS-a, što je rezultiralo odlukom u veljači 2017. godine da tvar sada podliježe kontrolnim mjerama diljem Europe (Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama, 2018¹¹).

Sve brže nastajanje novih i poteškoće prilagodbe postojećim novim psihoaktivnim tvarima stvara pogubne učinke na korisnike u cijelom svijetu. Ta trgovina postaje toliko napredna da ima potencijal da stalno izbjegava zakon, nanoseći opasnost, ovisnost, a u nekim slučajevima i smrt korisnika (Clarkson, 2015). EMCDDA (2016b) izvještava kako nema znakova usporavanja broja, tipa ili dostupnosti novih tvari. U 2015. godini, 100 novih tvari prvi put prijavljeni su EWS-i čime se ukupan broj novih tvari povećava, a EMCDDA nadzire preko

¹⁰ http://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/8906/HighlightsEDR2018_HR_Final_web.pdf
Datum pristupa: 24. ožujka 2019.

¹¹ http://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/8906/HighlightsEDR2018_HR_Final_web.pdf
Datum pristupa: 24. ožujka 2019.

560, više od dva puta broj droga pod međunarodnom kontrolom konvencije za kontrolu droga. Više od 380 (70%) ovih tvari otkriveno je u posljednjih pet godina. Tržište opskrbljuje i rekreacijske i kronično marginalizirane korisnika droga. Proizvođači su sposobni reagirati čak i predviđati zakonske i regulatorne kontrole i prije nego se one pojave te konstantno razvijati i uvoditi nove tvari .

Sustav ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih tvari, poznat u literaturi kao EWS-a, temelji se na brzom razmjeni informacija između zemalja članica EU i kandidata za ulazak u EU te EMCDDA-a i Europolu kao koordinatora sustava. Republika Hrvatska redovno prati pojavu novih droga i izvještava EMCDDA-a o novim tvarima koje se pojavljuju u Hrvatskoj. Naime, 2007. godine je pri Uredu ustrojen Sustav ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih tvari u Republici Hrvatskoj s ciljem razmjene podataka o proizvodnji, trgovanju, uporabi i rizicima novih psihoaktivnih tvari kako bi se moglo spriječiti njihove negativne učinke, posebno za zdravlje pojedinca, pravodobno reagirati u slučaju pojave nove tvari na tržištu te postići brzu komunikaciju između kompetentnih tijela na nacionalnoj i europskoj razini (Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske, 2013¹²). Europa je regija koja je prijavila najveći broj novih psihoaktivnih tvari dok za deset zemalja koje jesu prijavile visoke brojeve, ti brojevi se nastavljaju povećavati. Te zemlje, podijeljene prema regijama jesu: Azija (Japan), Europa (Finska, Njemačka, Mađarska, Rusija, Švedska, Turska, Velika Britanija i Sjeverna Irska) i Sjeverna Amerika (Kanada i Sjedinjene Američke Države). Obje Amerike (bez Kanade i Sjedinjenih Država) i Istočne i Jugoistočne Azije također su izvijestile o značajnom broju novih psihoaktivnih tvari. U drugim regijama, uključujući Afriku, Srednju Ameriku, Bliski i Srednji Istok i Srednju i Jugozapadna Azija, podaci o pojavljivanju novih psihoaktivnih tvari i dalje su ograničeni, što otežava praćenje i procjenu utjecaja novih psihoaktivnih tvari u tim regijama (UNODC, 2016a).

¹² <https://drogeiovisnosti.gov.hr/o-uredu/djelokrug/konferencije-seminari-edukacije/nove-psihoaktivne-tvari/taix-seminar-o-sustavu-ranog-upozoravanja-u-slucaju-pojave-novih-psihoaktivnih-tvari-zdravstvena-perspektiva-zagreb-2013/450> Datum pristupa: 24. ožujka 2019.

4.3. Legalnost na tržištu

Iako se u većini slučajeva označavaju kao zakonite, to ne znači da su sigurne za upotrebu, što je jedna od glavnih zabluda kada govorimo o novim psihoaktivnim tvarima. Na naljepnicama ne postoji ispisana doza, teško je znati uobičajene učinke i koja doza uzrokuje koje učinke, zbog čega su neregulirani i često neprovjereni. Jedan od većih problema jest i taj što se kemikalije u tim lijekovima stalno mijenjaju kako bi omele zakonske odredbe, što znači da isto ime i pakiranje može označavati u potpunosti novi proizvod, a samim time postoje ograničene informacije o kratkoročnim i dugoročnim učincima na zdravlje (Bright, 2013¹³).

Postoji mnogo faktora koje ljude, posebice mlade, potiče na konzumaciju novih psihoaktivnih tvari. Ono što zasigurno potiče njihovu popularnost i smanjuje percepciju rizika jest to što se nazivaju legalnima ("legal highs"), što dovodi do pogrešnog shvaćanja zakonitosti, a za mlade predstavlja "sigurnost" u to što konzumiraju (Carlucci i sur., 2015). To jasno pokazuje kako se pojam "legal highs", koji se u velikoj mjeri koristi u medijima, može lako pogrešno shvatiti i shvatiti kao nešto potpuno legalno, posebno od strane mladih ljudi (Dargan i sur., 2010).

Budući da nove psihoaktivne tvari nisu pod kontrolom Međunarodnih konvencija za kontrolu droga, njihov se pravni status može uvelike razlikovati od zemlje do zemlje. Do 2017. godine, više od 60 zemalja provodilo je pravne odgovore za kontrolu novih psihoaktivnih tvari, pri čemu su mnoge zemlje koristile ili izmijenile postojeće zakonodavstvo, a druge koristile inovativne pravne instrumente. Nekoliko zemalja u kojima se brzo pojavio veliki broj različitih novih psihoaktivnih tvari usvojile su kontrole nad cijelim grupama, koristeći takozvani generički pristup, ili su uvele analogno zakonodavstvo koje poziva na princip "kemijske sličnosti" na već kontroliranu tvar tvari koje nisu izričito navedene u zakonodavstvu. Na međunarodnoj razini, do ožujka 2017. godine Komisija za opojne droge odlučila je staviti 27 novih psihoaktivnih tvari pod međunarodni nadzor, a mjere kontrole morale su se provoditi u nacionalnom pravnom okviru svake zemlje (UNODC, 2019a¹⁴).

EMCDDA (2016a) navodi kako su dobavljači razvijaju sve sofisticiranije i agresivnije marketinške tehnike povezane s novim psihoaktivnim tvarima. To uključuje razvoj različitih naziva koji se preklapaju, kao što su "zakonski napitci", "istraživačke kemikalije" i "dodatci prehrani". Dostupnost novih tvari europskim potrošačima, ostvaruje se primarno preko koji

¹³ <https://adf.org.au/wp-content/uploads/2017/02/ADF-PreventionResearch-Apr13.pdf> Datum pristupa: 24. ožujka 2019.

¹⁴ <https://www.unodc.org/LSS/Page/NPSn> Datum pristupa: 15. ožujka 2019.

predstavlja važnu rutu opskrbe, dok se nove psihoaktivne tvari i dalje prodaju na tržištu nezakonitih droga. Budući da su nove psihoaktivne tvari derivati drugih kontroliranih tvari, postoji gotovo beskonačan broj kombinacija koje se mogu proizvesti da bi se tvar smatrala "pravnom", što ih čini iznimno teškim za kontrolirati (O'Hagan i Smith, 2017).

4.4. Posljedice konzumacije

Korištenje novih psihoaktivnih tvari često je povezano sa zdravstvenim problemima. U globalu, posljedice sežu od napadaja i agitacije, agresije, akutne psihoze kao pa sve do potencijalnog razvoja ovisnosti. Konzumenti novih psihoaktivnih tvari često su hospitalizirani zbog teških intoksikacija. Sigurnosni podaci o toksičnosti i kancerogenosti koja može biti uzrokovana korištenjem rijetko su kada dostupni javnosti, dok su podaci o dugotrajnim posljedicama konzumacije još uvijek nepoznati. Čistoća i sastav proizvoda koji sadržavaju nove psihoaktivne tvari često su nepoznati što konzumente dovodi u visoki rizik. Vidljivo je to iz broja hitnih slučajeva u bolnicama, ponekad čak i smrti, koje su često povezane s višestrukom uporabom novih psihoaktivnih tvari (UNODC, 2018; prema Živković, 2018).

EMCDDA (2016b) navodi se kako unatoč ograničenim dostupnim podacima, sada postoje jaki dokazi da nove tvari uzrokuju širok spektar ozbiljnih šteta u Europi, što odražava povećanje dostupnosti tih tvari. Te štete vidljive su u obliku zdravstvenih problema kao što su akutna trovanja, uključujući smrt, kao i štetne posljedica promjena u obrascima ubrizgavanja lijeka od strane korisnika koji prelaze na nove tvari. To je osobito vidljivo kod uporabe novih stimulansa kao što su mefedron, α -PVP i etilfenidat. Te su promjene povezane s HIV-om, hepatitis C i bakterijske infekcije. U nekim slučajevima zabilježena su izbijanja masovnih otrovanja ili infekcija, što može postavljati značajne zahtjeve na sustave zdravstvene zaštite.

Od kardiovaskularnih simptoma najčešće se javljaju tahikardija, hipertenzija, palpitacije, bol u prsima, promjene u EKG-u, te infarkt miokarda. Poboljšana koncentracija, zbunjenost, te empatija su kognitivni simptomi konzumenata. Među gastrointestinalnim simptomima ističu se mučnina, povraćanje, bolovi u abdomenu, infekcija i bol u ustima i ždrijelu, suha usta, žeđ i drugi na koje se korisnici žale. Akutno oštećenje bubrega najčešći je bubrežni simptom. Povišene vrijednosti kreatinina i metabolička acidoza su najistaknutiji metabolički simptomi. Neurološki/psihološki simptomi su anksioznost, depresija, panika, seksualno uzbuđenje, euforija, nesanica, glavobolja, vrtoglavica, midrijaza, nistagmus, vrućica, agresija, tremor, halucinacije, suicidalne misli i drugi (Križanac, 2016).

U istraživanju provedenom u Nizozemskoj dobiveni su podaci kako nakon konzumacije novih psihoaktivnih tvari najčešće su zabilježeni neurološki i psihološki simptomi, kao što su agitacija i halucinacije. Osim toga, često su se pojavljivali kardiovaskularni simptomi poput hipertenzije i tahikardije. Nove psihoaktivne tvari se trenutno kupuju kao lijek po izboru u Nizozemskoj, a njihova dostupnost i upotreba raste. Iako su farmakološki i toksikološki podaci oskudni, nove psihoaktivne tvari mogu izazvati izražene kliničke učinke (Brunt i sur., 2015).

Osim izraženih simptoma nakon konzumacije novih psihoaktivnih tvari istraživanja pokazuju i sve veći postotak smrtnih slučajeva zbog predoziranja drogama, a moguće i nekom od novih psihoaktivnih tvari. U priopćenju Europskog centra za praćenje droga i ovisnosti o drogama iz 2018. godine naglašava se zabrinutost zbog visokog broja smrtnih slučajeva zbog predoziranja drogom u Europi, koji je u porastu posljednje četiri godine. Procjenjuje se da je 2016. godine u Europi (28 država članica EU-a, Turska i Norveška) bilo više od 9 000 smrtnih slučajeva zbog predoziranja, uglavnom povezanih s heroinom i drugim opioidima, iako se često miješaju s drugim tvarima, osobito alkoholom i benzodiazepinima kao predstavnicima novih psihoaktivnih tvari (Commission on Narcotic Drugs, 2016¹⁵). Autori O'Hagan i Smith u svom radu navode kako iako su stope smrtnosti koje uključuju nove psihoaktivne tvari male, one su se ubrzano povećavale tijekom posljednjih godina s 10 u 2009. godini na 68 u 2012. godini (O'Hagan i Smith, 2017). Sveukupno, bilo je 76 smrtnih slučajeva povezanih s novim psihoaktivnim tvarima u Engleskoj i Walesu između 2004. i 2013. godine. Prosječna dob za smrtne slučajeve od zlouporabe droga je 38 godina. Iako je poznato nekoliko kratkoročnih učinaka novih psihoaktivnih tvari, kao što su agitacija, paranoja, psihoza, hipertenzija, povišena temperatura i napadaji, mnoge dugoročne štete su nepoznate i iako se ponavljajuće stope smrtnosti pokazuju očitim pokazateljima njihove opasnosti, korisnici nastavljaju igrati "ruski rulet" sa svojim životima (Office for National Statistics, 2016¹⁶).

Jasno je da postoji opći nedostatak podataka o posljedicama na zdravlje i društvenim štetama novih psihoaktivnih tvari. Međutim, sve je više dokaza o povezanosti novih psihoaktivnih tvari s hitnim slučajevima u bolnicama, akutnim štetnim posljedicama za zdravlje i nekim

¹⁵https://www.unodc.org/documents/commissions/CND/CND_Sessions/CND_59/ECN72016_CRP2_V1601405_reissued.pdf Datum pristupa: 1. travnja 2019.

¹⁶<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/deaths/articles/deaths-involvinglegalhighsinenglandandwales/between2004and2013> Datum pristupa: 1. travnja 2019.

smrtnim slučajevima uzrokovanim drogom, iako su u mnogim slučajevima fatalnih intoksikacija konzumirane i druge tvari (EMCDDA, 2016b). Stručnjaci ističu određenu zabrinutost jer ovisnici ubrizgavaju jeftinije i lakše dostupne nove droge, upravo kao što su to činili kada su željeli heroin. Tim za razmjenu igala iz Bukurešta za Euronews izjavio je da se "imitirana tvar" ubrizgava daleko češće s kontaminiranom krvlju, dakle ostaje zarazna u zajedničkim iglama. Prijavljen je porast slučajeva HIV-a i zaraznih bolesti. Djelatnici tima također navode kako neke od mješavina novih droga mogu biti daleko opasnije od poznatih ilegalnih droga. Dan Popescu, koordinator "Outreach tima za razmjenu igala" izjavio je da su ovisnici o heroinu mogli živjeti 10, 15, 20 godina na heroinu, dok konzumenti novih droga mogu umrijeti negdje između 6 i 12 mjeseci od ubrizgavanja, ako nemaju sreće ili ako su vrlo oprezni, što obično nisu (Ured za suzbijanje zlorabe droga Vlade Republike Hrvatske, 2012).

4.5. Zakonski odgovori

Vlade država u Europi odgovorile su na izazove koje postavlja tržište novih psihoaktivnih tvari na različite načine. Među tim mjerama, kako bi se smanjila dostupnost i uporaba novih psihoaktivnih tvari, mogu se identificirati tri široke skupine pravnih odgovora. Prvu grupu čine postojeći zakoni koji su usredotočeni na zaštitu zdravlja ili lijekova. U drugoj skupini, zakoni o lijekovima su izmijenjeni, najčešće uvođenjem grupnih definicija tvari pod kontrolom. U trećoj skupini, razvijeni su novi zakoni za rješavanje problematike tih novih droga, u nekim slučajevima definirani na temelju psihoaktivnog svojstva te tvari, a ne na temelju njezine kemijske strukture (EMCDDA, 2015d).

Kako je napredovalo tržište droga tako su napredovala i sama zakonodavstva te je važno spomenuti i tri glavna aspekta inovativnih pravnih odgovora koji se mogu identificirati kao: kriterij koji se koristi za definiranje tvari ili motivacija za uporabu; propisi koji smanjuju vrijeme potrebno za kontrolu novih tvari i doprinose njihovoj bržoj identifikaciji te utvrđene kazne. Pojednostavljeno rečeno, prvi kriterij odnosi se na to da treba postojati definicija tvari koja zahtjeva kontrolu i ona se obično sastoji od dva do tri sljedeća elementa: tvar bi trebala biti psihoaktivna, trebao bi postojati motiv zlorabe ili opijenosti, trebalo bi biti opasno za zdravlje. Drugi kriterij odnosi se na to koje tijelo odlučuje koja će tvar biti stavljena na popis zabranjenih tvari, dok treći govori o vrstama kazne za proizvodnju, uvoz, prodaju ili distribuciju istih (EMCDDA, 2015d).

U analizi provedenoj 2009. godine od strane EMCDDA (2015d), navodi se kako odluke o zakonodavnim promjenama vezanim uz uvrštavanje neke tvari na popis zabranjenih tvari donosi različito tijelo u različitim državama Europe. Ministarsko odobrenje potrebno je za Austriju, Mađarsku, Portugal i Slovačku. Odobrenje Vlade potrebno je u Finskoj, a Parlamenta u Ujedinjenom Kraljevstvu dok za Latviju i Švedsku odluke su donesene od strane agencija u zdravstvenom sektoru. Kompromis između brzine i nadzora nad kontrolom je važan, pa je tako u Finskoj ta odluka prepuštena Vladi. Tri zemlje imaju sustav u kojima nema popisa novih psihoaktivnih tvari, već se kvalificira bilo koja tvar koja ispunjava kriterije. Prekršaji definirani u inovativnim zakonima uglavnom se odnose na opskrbu novim psihoaktivnim tvarima (proizvodnja, uvoz, prodaju ili distribuciju), ali neki zakoni spominju i oglašavanje tvari kao specifično djelo. Kazne za ta kaznena djela kreću se od jednostavne konfiskacije i uništenja proizvoda u Švedskoj, na najviše 14 godina zatvora u Ujedinjenom Kraljevstvu. Visoka kazna u Velikoj Britaniji takva je iz razloga što se tvar privremeno smatra kontroliranim lijekom i time privlače istu kaznu kao i druga kaznena djela u vezi s opskrbom drogom.

U Portugalu i Slovačkoj samo je novčana kazna predviđena, jer se kazneno djelo smatra administrativnim djelom radije nego kriminalnim; to je također slučaj kod proizvodnje ili distribucija u Poljskoj. Duži zatvor u Austriji i Latviji u slučaju ozbiljne zdravstvene posljedice, dok Poljska i Rumunjska pridaju najstrožim kaznama djela oglašavanja umjesto same distribucije. Samo dvije zemlje imaju utvrđene kazne za posjedovanje novih psihoaktivnih tvari za osobnu uporabu, a Mađarska kriminalizira posjedovanje pripravaka koji sadrže više od 10 grama nove psihoaktivne tvari, dok Latvija definira posjed za osobnu uporabu kao upravni prekršaj kažnjiv upozorenjem ili novčanom kaznom, s mogućom kaznenom odgovornošću ako dođe do daljnjeg prekršaja u roku od godine dana (EMCDDA, 2015d).

Zakon psihoaktivnim tvarima iz 2016. godine (poznat kao PSA) nedavno je uveden u pokušaju da kontrolira proizvodnju i opskrbu tim supstancama, podvrgavajući osobu koja je prekršila zakon maksimalnoj kazni od sedam godina zatvora. Većina problema vezanih uz nove psihoaktivne tvari odnosi se na povećanje broja smrtnih slučajeva, tekuću proizvodnju i neizvjesnost novih tvari te nedostatak znanja i obuke u zdravstvu (O'Hagan i Smith, 2017).

5. KONZUMENTI NOVIH PSIHOAKTIVNIH TVARI

Veliki problem kako za istraživače, tako i za praktičare koji rade s ljudima koji konzumiraju nove psihoaktivne tvari, predstavlja stalno promjenjivo tržište novih psihoaktivnih tvari, nemogućnost praćenja istoga, a sukladno tome i problem dovođenja tih tvari pod zakon. Možda najveći problem predstavlja to što postoji mali broj istraživanja o tome koje se tvari najčešće konzumiraju te tko su konzumenti istih, a neka od njih bit će biti predstavljena u ovome radu, a govore u prilog identificiranja karakteristika konzumenata novih psihoaktivnih tvari.

U narednom potpoglavlju bit će predstavljen pregled stranih i domaćih istraživanja provedenih s ciljem dobivanja uvida u prevalenciju korištenja novih psihoaktivnih tvari u svijetu, s posebnim naglaskom na Europu, a samim time i pokušaj identificiranja karakteristika konzumenata novih psihoaktivnih tvari.

5.1. Pregled istraživanja

5.1.1. Svijet

Prije izvješća UNODC-a iz 2013. godine pod nazivom "Izazovi novih psihoaktivnih tvari" nije bilo dostupnih informacija o globalnom širenju novih psihoaktivnih tvari zbog odsutnosti globalnog sustava ranog upozoravanja koji prati pojavu novih tvari. UNODC-ovim upitnikom o novim psihoaktivnim tvarima, koji je korišten za prikupljanje informacija o ovom pitanju, dobiveno je više od 240 odgovora iz 80 zemalja i teritorija, što ukazuje na visoku razinu interesa za predmet. Većina odgovora su zaprimljeni iz zemalja Europe (33), što može biti posljedica visokog stupnja svijesti o problemu u toj regiji, a slijede ih Azija (23 zemlje i teritorija), Amerike (12 zemlje), Afrika (10 zemalja) i Oceanija (2 zemlje). Govoreći o prevalenciji pojavljivanja, sve skupine novih psihoaktivnih tvari pojavile su se u svim regijama do 2008. godine, osim Afrike gdje, do sada, nema sintetskih katinona i fenetilamina. Najviše se izvještava o ketaminu kao najzastupljenijem (79%), a slijede ga fenetilamini (75%) i piperazini (66%). Sintetski katinoni prvi su se put pojavili na tržištu 2009. godine. Sintetički kanabinoidi s druge strane bili su rijetko prepoznati prije 2008. godine., dok se nakon 2010. godine o njima najviše izvještava (UNODC, 2013).

U posljednjih nekoliko godina došlo je do porasta pojavljivanja i uporabe novih psihoaktivnih tvari u SAD-u i svijetu. Međutim, malo je objavljenih podataka o epidemiološkom istraživanjima koja procjenjuju učestalost upotrebe ovih tvari u SAD-u. Putem ankete korištene u Nacionalnom istraživanju o drogama i zdravlju (2009-2013), na reprezentativnom uzorku neinstitucionaliziranih pojedinaca u SAD-u, ispitanike u dobi 12 do 34 godine se pitalo da daju nazive nespecifičnih droga koje su koristili. Rezultati su pokazali da je 1,2% ispitanika prijavilo bilo kakvu uporabu 57 novih psihoaktivnih tvari koje su se ispitivale. Istraživanje o uporabi novih psihoaktivnih tvari među adolescentima u Sjedinjenim Američkim Državama (Bachman i sur., 2017), s naglaskom na uporabu sintetičkih kanabinoida i katinona provedeno je na reprezentativnom uzorku od 30377 učenika koji pohađaju 8., 9. i 12. razred u razdoblju 2012.-2014. godine. O korištenju sintetičkih kanabinoida, točnije sintetske marihuane, u proteklih 12 mjeseci, izvijestilo je 3.5% američkih učenika 8.-og razreda, 7,2% učenika 10.-og razreda i 8.3% učenika 12.-og razreda. Uporaba poznatih "bath salts" u posljednjih 12 mjeseci zabilježena je kod 0.6% učenika 8.-og razreda, 0.7% učenika 10.-og razreda i 0.7% učenika 12.-og razreda. Razlike među spolovima pojavile su se u korištenju sintetske marihuane kod učenika 12.-og razreda (10,3% dječaka, 6,4% djevojaka) i za upotrebu "bath salts" kod učenika 10.-og razreda (1,0% dječaka, 0,4% djevojčica). Primjena je bila konzistentno niža kod adolescenata koji žive s dva roditelja. Među učenicima koji su koristili "sintetsku marihuanu", 11,6% učenika 8.-og razreda, 6,7% učenika 10.-og razreda i 6,3% učenika 12.-og razreda također su koristili "soli za kupanje". Rezultati ukazuju na to da je postojalo je relativno malo razlika u prevalenciji na temelju sociodemografskih obilježja, iako su dječaci bili izloženi većem riziku za korištenje sintetičkih kanabinoida u 12.-om razredu (koje je koristilo 10,3% dječaka i 6,4% djevojčica) te za uporabu sintetičkih katinona u 10.-om razredu (korišteni su) za 1,0% dječaka i 0,4% djevojčica). Sintetska uporaba droga također je bila povezana s izostajanjem iz škole i korištenjem cigareta, alkohola i marihuane (Bachman i sur., 2017). Kao posebno rizična skupina za konzumaciju izdvojeni su srednjoškolci, a postoje znakovi smanjenja upotrebe sintetičkih kanabinoida među srednjoškolcima u Sjedinjenim Državama pa se tako učestalost upotrebe sintetičkih kanabinoida tijekom dvanaestog razreda smanjila se s 11,4% posto u 2011. godini na 5,2% u 2015. godini, a povezano s povećanjem, u istom razdoblju, u percipiranom riziku od uzimanja sintetičkih kanabinoida među tom skupinom. Korištenje novih psihoaktivnih tvari sa stimulirajućim učincima (prijavljeno kao "soli za kupanje") među dvanaestim razredima ostalo je stabilno na 1% u 2015. godini.

Međutim, velika količina sintetskih kanabinoida zaplijenjena je između 2012. i 2014. godine (više od 93 tone) i zaprimljen je velik broj poziva u Centre za probleme vezane uz upotrebu sintetskih kanabinoida (3682 u 2014. i 7.779 u 2015. godini) što ukazuje na nastavak korištenja i prisustvo ove grupe novih psihoaktivnih tvari u Sjedinjenim Američkim Državama (Drug War Facts, 2019¹⁷). Konzumacija psihodeličnih triptamina (prvenstveno DMT) bila je najčešća, praćena psihodeličnim fenetilaminima i sintetskim kanabinoidima. Prevalencija konzumacije novih psihoaktivnih tvari povećala se od 2009. do 2013. godine, a uporaba je bila najčešće među muškarcima, bijelcima, starijim osobama, onima s nižim primanjima i među onima koji žive u gradovima. Životna uporaba raznih drugih nedopuštenih droga (npr. LSD, kokain, ecstasy/MDMA) bila je vrlo raširena među korisnicima novih psihoaktivnih tvari. Ovo je prva studija o korištenju različitih novih psihoaktivnih tvari u nacionalno reprezentativnom američkom uzorku, međutim, čini se da uporaba nije dovoljno prijavljena jer drugi nacionalni podaci upućuju na veće stope upotrebe novih psihoaktivnih tvari (npr. sintetskih kanabinoida). Jasno je kako je potrebno daljnje razvijanje alata za anketiranje i procjenjivanje prevalencije korištenja novih psihoaktivnih tvari jer su one u konstantom porastu i širenju (Martins i sur. 2015).

Izješće o sintetskim kanabinoidima i njihovoj uporabi u Sjedinjenim Američkim državama dalo je zabrinjavajuće podatke kako je čak 11,406 posjeta od otprilike 2.300.000 posjeta odjela hitne pomoći koji su uključivali uporabu droga u 2010. godini bilo posebno povezano sa sintetskim kanabinoidima. Tri četvrtine pacijenata bili su u dobi od 12 do 29 godina (75 posto ili 8,557 posjeta), od kojih je 78% bilo muško, a u većini (59%) od tih slučajeva nisu bile uključene druge tvari. Posjete povezane s sintetskim kanabinoidima primarno su uključivale mlađe dobne skupine: 75% posjeta uključivalo je pacijente u dobi od 12 do 29 godina, s 33% pacijenata u dobi od 12 do 17 godina. Za usporedbu, 58% posjeta povezanih s kanabisom obuhvaćalo je pacijente u dobi od 12 do 29 godina, s 12% u dobnoj skupini od 12 do 17 godina (Drug War Facts, 2019¹⁸).

Novi psihoaktivni tvari su obilježje australskog tržišta rekreativnih lijekova. Međutim, malo je poznato o rasprostranjenosti uporabe, osobinama ljudi koji ih koriste i odnosu između tih tvari i tržišta poznatih droga poput ecstasyja. Jedna studija provedena u Australiji (Bruno, Burns, Lenton, Matthews, Roxburgh, 2014) ispitala je prevalenciju i korelacije upotrebe novih psihoaktivnih tvari među skupinom redovitih korisnika ecstasyja u Australiji. Sudionici su bili izabrani ako su koristili ecstasy najmanje šest puta u proteklih šest mjeseci, živjeli u glavnom

¹⁷ <https://www.drugwarfacts.org/chapter/new Psychoactive> Datum pristupa: 14. ožujka 2019.

¹⁸ <https://www.drugwarfacts.org/chapter/new Psychoactive> Datum pristupa: 14. ožujka 2019

gradu i bili stariji od 16 godina. U 2013. godini regrutirano je 654 sudionika te su ispitanici koji su koristili nove psihoaktivne tvari u proteklih šest mjeseci uspoređeni su s onima koji nisu. Nove psihoaktivne tvari bile su korištene kod 44% ukupnog uzorka. U 2013. godini, 2C-I (14%) i 2C-B (8%), oboje psihodelični fenetilamini, bili su najčešći korištene tvari. Ispitanici koji jesu koristili bili su mlađi i češće su koristili više vrsta droga. Navodi se kako su do danas, nove psihoaktivne tvari s halucinogenim učincima, poput gore navedenih fenetilamina, ostali najviše traženi i prodavani na australskom tržištu "rekreacijskih" droga te kako se sustavi za praćenje tih tvari trebaju razvijati kako se razvija i to dinamično tržište (Bruno i sur., 2014).

U 2014. godini, Čile je po prvi put izvijestio o prevalenciji upotrebe sintetskih kanabinoida u proteklih godinu dana, odnosno o 0,56% među odraslim osobama (u dobi od 15 do 64 godine), što je slično raširenosti uporabe halucinogena (0,55%) i opioida (0,58%) (UNODC, 2016b).

5.1.2. Europa

Potreba istraživanja ovoga fenomena jasno se vidi iz rezultata ESPAD-ovog istraživanja konzumacije novih psihoaktivnih tvari kod mladih. ESPAD-ovim istraživanjem iz 2015. godine po prvi puta su postavljena pitanja o prevalenciji uporabe novih psihoaktivnih tvari, te je 4% učenika u ESPAD zemljama navelo da je bar jednom probalo novu psihoaktivnu tvar. U Hrvatskoj 7% učenika navodi da je u životu probalo nove psihoaktivne tvari, dok je u posljednjih 12 mjeseci nove psihoaktivne droge uzelo 6% učenika (Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske, 2016¹⁹). Usporedbom različitih nacionalnih istraživanja EMCDDA je izvijestio kako se prevalencija korištenja novih psihoaktivnih tvari među mladima u dobi od 15 do 24 godine kreće od 9.7% u Irskoj do 0.2% u Portugalu (Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama, 2015).

Flash Eurobarometar istraživanje za 2014. godinu (European Commission, 2014) dalo je dobar uvid u uporabu novih psihoaktivnih tvari u Europi. 13 000 mladih u dobi od 15 do 24 godine, putem ankete je pitano za korištenje novih vrsta proizvoda kao što su "legal high" i "research chemicals". Dobiveni su rezultati kako je 8% ispitanika koristilo takvu tvar najmanje jednom u životu, a 3% od njih u prošloj godini. Najviše pronađene razine uporabe u posljednjoj godini su u Irskoj (9%), Španjolskoj i Francuskoj (8%) te Sloveniji (7%), a o najnižoj razini uporabe

¹⁹ <https://drogeiovisnosti.gov.hr/vijesti/predstavljeni-rezultati-euroskog-istrazivanja-o-pusenju-pijenju-alkohola-i-uzimanju-droga-medju-ucenicima-espada/1201> Datum pristupa: 17. ožujka 2019.

izvijestile su zemlje Malta i Cipar (0%). Većina ispitanika koji su koristili te tvari u posljednjoj godini ili su ih kupili ili dobili od prijatelja (68%). Gotovo jedna četvrtina (27%) ih je kupila od dilera, dok je 10% njih te tvari kupilo u specijaliziranim trgovinama, kao što su "smart shopovi", a 3% ih je kupilo preko a (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Europol, 2016a). Procjenjuje se kako je dugoročno korištenje "legal highs" relativno nisko, s 8% prijavljenom doživotnom uporabom i 3% prijavljenim korištenjem u posljednjoj godini (European Commission, 2014).

Nedavna pojava novih rekreativnih droga, u kombinaciji sa sposobnošću Interneta za brzim širenjem informacija, potaknula je brojne zabrinutosti u područjima politike droga, istraživanja uporabe tvari i javnog zdravlja. 2010. godine u Ujedinjenom Kraljevstvu provedeno je istraživanje koje je za cilj imalo istražila svijest, raširenost uporabe i percepciju rizika uporabe "legal highs" među studentskom populacijom u Velikoj Britaniji. Istraživanje (Corazza i sur., 2014) je provedeno na 446 sudionika, rodna podjela bila je vrlo ravnomjerna (muškarci 49,6%; žene 50,4%). Dobiveni rezultati pokazuju kako jedna trećina (31,40%) od 446 sudionika izvještava o korištenju ove vrste droga, s većom prevalencijom među studentima muškog spola (38,9% nasuprot 24%). Oni koji su probali te proizvode također su bili značajno stariji od učenika koji ih nisu koristili, s prosječnom dobi od 19 do 21 godine. Većina ispitanika koristila je ove lijekove samo jednom (35%), dok ih je 13,3% koristilo jednom mjesečno, a 9,2% je imalo više redovitih (tjednih) konzumacija. Uzorak ispitanika je ponajprije, kao razloge konzumacije, naglasio "ugodne učinke" (55,7%) i "laku dostupnost" (45,70%) tih tvari, posebno preko interneta (1,20%). Zanimljivo je da je nekoliko subjekata zbog svoje pretpostavljene sigurnosti (11,4%) odabralo "zakonske highs", a smatralo je da je "niska cijena" (28,6%) i njihova "zakonitost" (28,6%) privlačnija. Salvia divinorum (20%), "Spice drugs" (10,7%), metilon (1,4%), naphyrone (NRG) (2,1%) i benzilpiperazin (BZP) bili su poznati spojevi koje su studenti koristili (41,4%), dok 15,7% njih nisu znali koje su spojeve ikada konzumirali. Velika većina (78,9%) ih je smatrala legalnim tvarima, dok ih 74,2% nije smatralo sigurnijim od nezakonitih droga. Polovica (50,8%) ispitanika bila je svjesna prisutnosti ilegalnih agenata u proizvodima koje su konzumirali. Konzumacija ovih novih spojeva u većini slučajeva (60%) kombinirana je s alkoholom (60%) i "drugim lijekovima" (37,9%). Oni koji jesu konzumirali navode kako su to radili: zbog "ugodnih učinaka" (55,7%), "lake dostupnosti" (45,7%), "poboljšane društvenosti" (35%), "pristupačnosti" (28,6%), "zakonitosti" (28,6%), "sigurnosti" (11,4%) i konačno kako bi "oponašali prijatelji" (11,4%). Jasno je kako je potrebno dati pravovremene i pouzdane informacije studentima o novim

psihoaktivnim tvarima pošto je zabrinjavajuć podatak da čak 78.9% njih smatra ove tvari legalnima (Corazza i sur., 2014).

U izvješću Crime survey for England and Wales (2015./2016.) (u daljnjem tekstu: CSEW) navodi se kako sveukupno gledano, prevalencija novih psihoaktivnih tvari koje se koriste u dobi od 16 do 59 godina je općenito niska, u usporedbi s učestalošću korištenja dobro poznatih droga kao što su kanabis, kokain u prahu i ecstasy. CSEW 2015./2016. procjenjuje da je 0,7% odraslih u dobi od 16 do 59 godina (oko 244 000 osoba) konzumiralo nove psihoaktivne tvari u prošloj godini. Mlađi odrasli u dobi od 16 do 24 godine imali su tri puta veću vjerojatnost da su koristili te tvari (2,6%) odnosno oko 162,000 ljudi. Mlađa dobna skupina čini oko dvije trećine svih korisnika novih psihoaktivnih tvari prošle godine. Ove procjene nisu statistički značajno različite od onih izmjerenih istraživanjem 2014./2015. godine. Muškarci su statistički značajno češće koristili nove psihoaktivne tvari nego žene: 1,1% muškaraca (174.000) je to učinilo, u usporedbi s 0.4 posto žena (71.000). Osobito kod mladića u dobi od 16 do 24, to je bilo oko pet puta vjerojatnije (3,6% ili 113 000) da su koristili nove psihoaktivne tvari nego svi odrasli u dobi od 16 do 59 godina (0,7%). Mladi muškarci također su bili značajno vjerojatniji od mladih žena (1,6%, ili 49.000) da su koristili nove psihoaktivne tvari u prošloj godini. Procjene iz istraživanja 2014./2015. godine bile su slične. Sveukupno, 2,7% odraslih u dobi od 16 do 59 godina koristilo je nove psihoaktivne tvari u svom životu (890 000 ljudi). Muškarci su imali oko dva puta veću vjerojatnost (3,8%) konzumacije od žena (1,7%) koje su koristile nove psihoaktivne tvari u nekom trenutku svog života. Vjerojatnost je veća za mlade u dobi od 16 do 24 godine da koriste nove psihoaktivne tvari (6,0%) nego za one u širem dobnom razredu od 16 do 59 godina (2,7%). CSEW 2015./2016. istraživanje pokazalo je da neki oblici ponašanja jesu statistički značajno povezani s time da je pojedinac koristio nove psihoaktivne tvari u prošloj godini. Ponašanja koja su istraživana i čija se veza potvrdila bila su: jesu li pojedinci u posljednjih godinu dana uzimali još jednu drogu te jesu li konzumirali alkohol, posjetili noćni klub, pub ili bar u posljednjem mjesecu. Ovi su nalazi slični onima iz istraživanja 2014./2015. godine. Za one koji su prošle godine uzeli nove psihoaktivne tvari, CSEW 2015./2016. je zatražio više informacija o tome kada su posljednji put koristili nove psihoaktivne tvari. Naime, anketa je upitala koje je vrste korištena tvar i gdje je dobivena tom prilikom. Biljne smjese za pušenje bile su najčešće korištene nove psihoaktivne tvari u prošloj godini (52% prošlogodišnjih konzumenata u dobi od 16 do 59 godina). To je slično udjelu u istraživanju 2014./2015. godine. Sljedeće najčešće korištene tvari su prašci, kristali, tablete (22%) i druge tvari (22%),

dok su tekućine (3%) bile najčešće korišteni oblik tvari. Ispitanici su također pitani gdje su (ili od koga) posljednji put dobili nove psihoaktivne tvari koji su koristili. Od prošlogodišnjih korisnika tvari u dobi od 16 do 59 godina većina je dobila te tvari od prijatelja, susjeda ili kolege (35%), četvrtina ga je kupila iz trgovine (25%), i relativno mali udio korisnika dobio je nove psihoaktivne tvari iz drugog izvora, kao što su Internet (8%), poznatog preprodavača (9%), osobe koje ne poznaju osobno (9%), dok ostatak navodi kako ne znaju od koga ili jednostavno nisu htjeli odgovoriti (15%). Ljudi koji su posljednjeg mjeseca posjetili noćni klub ili disko bili su statistički značajno vjerojatniji da su koristili tvari u prošloj godini od onih koji nisu. Podgrupe s češćim posjetima noćnim klubovima u posljednjem mjesecu imali su veću prevalenciju korištenja tih tvari u posljednjoj godini. Te brojke su slične procjenama za 2014./2015. godinu. Osobe koje su konzumirale alkohol jednom ili više u posljednjem mjesecu bile su statistički značajno vjerojatno da su koristili nove psihoaktivne tvari u prošloj godini od onih koji nisu. Ovo udruživanje konzumacije alkohola i korištenja novih psihoaktivnih tvari osobito je jaka među mladima u dobi od 16 do 24 godine. Od onih koji su konzumirali u posljednjem mjesecu, 3,8% također je koristilo nove psihoaktivne tvari u prošloj godini, u usporedbi s 1,0% onih koji nisu konzumirali alkohol. Opet, slično onome što se vidi za posjet pub-a i posjete noćnim klubovima, udio osoba koje su koristile tvari u prošloj godini veći je među skupinom s češćom konzumacijom alkohola. Većina (84,9%) odraslih osoba u dobi od 16 do 59 godina koje su koristile nove psihoaktivne tvari u prošloj godini također su uzele i druge droge u prošloj godini. U dobi od 16 do 24 godine ovaj je udio bio sličan (85,2%). To je također slično nalazima iz 2014./2015. godine. Korištenje druge droge u prošloj godini bilo je povezano s korištenjem novih psihoaktivnih tvari prošle godine, 7,7% njih koji su prošle godine koristili droge u dobi od 16 do 59 godina također su uzeli nove psihoaktivne tvari u prošloj godini, u usporedbi sa samo 0,1% onima koji nisu koristili druge lijekove.

Ovi rezultati su slični procjenama istraživanja 2014./2015. godine i sugeriraju da korištenje novih psihoaktivnih tvari i drugih droga može biti potaknuti sličnim čimbenicima. Promatrajući uporabu pojedinih droga u posljednjih godinu dana, ljudi u obje dobne skupine bili su statistički značajno vjerojatniji da su koristili nove psihoaktivne tvari u prošloj godini ako su uzeli gotovo bilo koju drugu u posljednjih godinu dana, što ukazuje na to da je gore navedena povezanost upotrebe novih psihoaktivnih tvari s drugim drogama visoka (Home office, 2016). Rezultati pokazuju kako je uporaba novih psihoaktivnih tvari u prethodnoj godini bila koncentrirana na mlade, pojedince u dobi od 16 do 24 godine, što ukupno iznosi

2,6% mlade odrasle populacije. Ta je vrijednost tri puta veća od vrijednosti u široj dobnoj skupini. Nadalje, utvrđeno je da je otprilike dvostruko veći broj muškaraca češće koristio nove psihoaktivne tvari nego žene. Veća upotreba novih psihoaktivnih tvari u populaciji mladih odraslih osoba (16-24 godina) za razliku od šire dobne skupine (16-59 godina) mogla bi biti posljedica čimbenika životnog stila kao što su povećana razina alkoholizma i izloženost klubu kulture što je potvrdio i CSEW dokazavši da su pojedinci koji su imali povećane posjete noćnim klubovima, pubovima ili barovima u prethodnoj godini vjerojatnije koristili nove psihoaktivne tvari, a isto tako i osobe koje su konzumirale alkohol više od jednom u prethodnom mjesecu (O'Hagan i Smith, 2017).

U Velikoj Britaniji je postojao značajan interes medija za korištenje novih psihoaktivnih tvari (također poznatih kao "zakonske droge") i izvješća u medicinskoj literaturi o toksičnosti koja je povezana s njihovom uporabom. Međutim, većina istraživanja o rekreativnoj uporabi droga usredotočena je na klasične droge kao što su kokain i ecstasy, a postoje i ograničeni podaci o tome kako se uobičajeno koriste nove psihoaktivne tvari. Cilj jednog od istraživanja (Dargan i sur., 2012) bio je prikupiti podatke o obrascima prevalencije šireg raspona novih psihoaktivnih tvari u noćnim klubovima u južnom Londonu te je ispitano 313 osoba o konzumaciji novih psihoaktivnih tvari. Dobiveni rezultati pokazuju kako 206 osoba (65,8%) je ranije koristilo "legal highs". Mefedron je imao najveću prevalenciju uporabe prošlog mjeseca (53,2%) i upotrebu u noći ankete (41,0%). To je bilo više od kokaina (44,6%, odnosno 16,7%) i MDMA/ecstasya (26,9% i 5,8%) zajedno. U noćnim izlascima uporaba "nemefedrona" je nešto manja: metoksetamin (1,6%) i 1-benzilpiperazin (0,6%), Spice / K2 (0,6%) i pipradroli (0,6%). Iako značajan dio pojedinaca izvještava o prethodnoj uporabi novih psihoaktivnih tvari, čini se da je samo mefedron postao ustaljeni dio noćnog života mladih u Južnom Londonu. Važno je da postoji sustavan pristup problemu novih psihoaktivnih tvari, a autori zaključuju kako bi se radilo na prevenciji i edukaciji (Dargan i sur., 2012).

U Scottish Justice and Crime Survey-u iz 2012./2013. godine, 23% ispitanika izvijestilo je o cjeloživotnoj uporabi droge, što je statistički značajno manje od 25,6% njih koji su to izvijestili u istraživanju iz 2008./2009. godine. Korištenje droga u posljednjih godinu dana također je značajno manje, s 6,2% odraslih koji su prijavili da su koristili jednu ili više nedopuštenih droga u 2012./2013. godini u usporedbi s 7,6% odraslih osoba koji su to izvijestili za 2008./2009. godinu (Abdulrahim, D., Bowden-Jones, O., on behalf of the NEPTUNE Expert Group, 2015).

Kao jedan od najpoznatijih sintetskih stimulansa u Velikoj Britaniji, ali i Europi spominje se mefedron, a u jednom od istraživanja Corazze i suradnika pokušalo se dobiti preliminarne podatke o njegovoj uporabi i učincima među plesačima, korisnicima u Ujedinjenom Kraljevstvu. Na uzorku od 2295 ispitanika njih 947 izvijestilo je o uporabi mefedrona. Mefedron je bio šesta najčešće korištena tvar u posljednjih mjesec dana nakon duhana, alkohola, kanabisa, kokaina i 3,4-metilendioksimetamfetamina (MDMA). Korisnici su obično bili mlađi i muškarci. Njih 15,1% je koristilo mefedron jednom tjedno ili češće; 49,5% ih je izjavilo da ga je koristilo između 0,5g i 1g tijekom tipične sesije, a čak 69,5% je izjavilo da je intranazalna uporaba najčešći put primjene, a bila je povezana s povećanim rizikom za zlostavljanje. 54,6% onih koji su također koristili kokain izvijestili da mefedron dalje bolju kvalitetu, a samim time i da više stvara ovisnost i rizičniji je za upotrebu od kokaina (Corazza i sur., 2011).

Istraživanje provedenom u Mađarskoj (Balint i sur., 2017) u razdoblju od 2011. do 2014. godine među ljudima koji su u posljednjih mjesec dana ubrizgavali nove psihoaktivne tvari, a koji su bili uključeni u programe smanjenja štete poznate kao "SEP" ili se nalazili u centrima za liječenje od droga (N=399, 2011; N=384, 2014) za cilj je imalo dobiti uvid u prevalenciju korištenja novih psihoaktivnih tvari te njihovu povezanost s programima smanjenja štete i hepatitisom C (u nastavku HCV) infekcijama te rizičnim ponašanjima. Rezultati pokazuju kako se ubrizgavanje novih psihoaktivnih tvari utrostručilo među ljudima koji su sudjelovali u SEP-ovima u Mađarskoj (2011. godine: 26%; 2015. godine: 80%). Među tim istim ljudima, HCV prevalencija, dijeljenje špriceva i dijeljenje bilo koje opreme za ubrizgavanje (prošli mjesec), udvostručili su se (2011–2014: 37% –74%, 20% –48%, 42% –71%), respektivno. Među mladima koji su ubrizgavali nove psihoaktivne tvari (u dobi od <25), prevalencija HCV-a povećala se 7 puta (12% -76%), među novima, koji ubrizgavaju manje od 2 godine 4-puta (13% -42%), zajedno s povećanjem dijeljenja opreme (79% odnosno 72%). Neupotreba kondoma u posljednjem spolnom odnosu (79%), neprestano bivanje po zatvorima (65%) i beskućništvo, predstavljali su visokorizična ponašanja koja su bila prisutna među onima koji su ubrizgavali nove psihoaktivne tvari u prošloj godini (2014.) Broj distribuiranih špriceva na nacionalnoj razini pao je sa 114 na 81 (2011.-2014.), odnosno na 28 u 2015. godini. Rezultati pokazuju kako ispitanici koji su ubrizgavali nove psihoaktivne tvari u Mađarskoj su ujedno bili izloženi visokom riziku od infekcija koje se prenose krvlju zbog visokog stupnja ubrizgavanja i seksualnog rizičnog ponašanja u visokorizičnom okruženju, uključujući kontinuirano nisku razinu pružanja SEP-a, bivanje u zatvorima i beskućništvo. Izbijanje HIV-

a ne može se isključiti. Temeljem ovog istraživanja jasno se pokazuje trend porasta ubrizgavanja novih psihoaktivnih tvari koji je povezan s padom uspješnosti programa smanjenje štete i povećanjem HCV infekcija i različitim rizičnim ponašanjima poput beskućništva i rizičnih spolnih odnosa te neprestanog zatvaranja (Balint i sur., 2017).

Iako se posljednjih godina broj novih psihoaktivnih tvari koje se pojavljuju na nizozemskom tržištu droga snažno povećao, malo se zna o njihovim toksičnim učincima i rizicima. Stoga se jedno istraživanje u Nizozemskoj bavilo detektiranjem najčešće pojavljivanim novim psihoaktivnim tvarima u Nizozemskoj na način da su ih kombinirali s podacima o prijavljenim slučajevima intoksikacija povezanih s drogama. Broj uzoraka dostavljenih DIMS-u (Dutch Poisons Information Centre) za analizu postojanja novih psihoaktivnih tvari povećao se s 22 u 2007. godini na 431 uzoraka u 2013. godini. Najčešće detektirane nove psihoaktivne tvari u 2013. godini bile su: 4-bromo-2,5-dimetoksifenetilamin (2C-B), 4-fluoroamfetamin (4-FA), metoksetamin (MXE) i 6-(2-aminopropil) benzofuran (6-APB). Od 2012. godine nadalje, broj uzoraka novih psihoaktivnih tvari se povećao, a DIMS je 2013. godine konzultiran za čak 35 slučajeva izloženosti gdje se najčešće radilo o 4-FA, mefedronu, MXE, 2C-B i 6-APB. Jasno je vidljiv porast kako konzumacije tako i različitih psihoaktivnih tvari (Brunt i sur., 2015).

Istraživanje o novim psihoaktivnim tvarima provedeno u Španjolskoj (Cudevilla i sur., 2013) za cilj je imalo istražiti koje se nove psihoaktivne tvari najčešće koriste među 230 ispitanika te kako je ta uporaba povezana sa strategijama smanjenja rizika povezanih s uporabom, a samim time i produbiti profil konzumenata. Definirana su dva korisnička profila prema tome pretražuju li informacije putem internetskih foruma ili ne. Dobiveni rezultati pokazuju da se kao najčešći pojavljuju halucinogeni fenetilamini (2C-B- 80,0%, 2C-I-39,6%) i katinoni (metilol-40,1%, mefedron-35,2%). Najčešća kombinacija s drugim ilegalnim drogama bila je kanabis (68,6%) i 2C - B s MDMA (28,3%). Oni ispitanici koji pretražuju informacije po forumima (skupina 1) češće konzumiraju nove psihoaktivne tvari, dobivaju ih putem interneta i češće koriste strategije za prevenciju rizika. Što se tiče strategije za smanjenje rizika u ovoj grupi, korisnici su tražili informacije o novim psihoaktivnim tvarima prije konzumiranja (100%), koristili su precizne skale za izračunavanje doze (72,3%) i analizirali sadržaj prije potrošnje (68,8%). Autori su zaključili kako postoji specifičan profil korisnika s opsežnim znanjem i potrošnjom tvari, koristeći različite strategije za smanjenje rizika povezanih s njegovom potrošnjom (Cudevilla i sur., 2013).

Istraživanje provedeno u Njemačkoj (Atzendorf i sur., 2018) o regionalnim obrascima konzumacije novih psihoaktivnih tvari i metamfetamina u Njemačkoj temeljem epidemiološkog istraživanja o zlouporabi tvari na uzorku od 9640 osoba u dobi od 18 do 64 godina pokazalo je kako je životna prevalencija konzumacije metamfetamina u pojedinim državama se kretala od 0.3% u Rajni-Vestfaliji do 2.0% u Saksoniji, dok se za nove psihoaktivne tvari ta brojka kretala od 2.2% u Bavariji do 3.9% u Hamburgu. Dobiveno je da veća starost i viša razina obrazovanja jesu bili povezani s nižom uporabom novih psihoaktivnih tvari i metamfetamina, dok su pušenje i uporaba kanabisa povezani s većom uporabom. Mlađa dob, niska obrazovna razina i uporaba drugih psihoaktivnih tvari, također su povezane s uporabom novih psihoaktivnih tvari i metamfetamina. Rezultati pokazuju kako se metamfetamin značajno rjeđe koristi u usporedbi s novim psihoaktivnim tvarima. Smjese za pušenje predstavljale su najčešći način uporabe među korisnicima novih psihoaktivnih tvari u svim savezним državama. Kristali i tablete primarno su korišteni u Sjevernoj Rajni-Vestfaliji i Saksoniji. Najveća uporaba tekućeg oblika novih psihoaktivnih tvari također je zabilježena u Saksoniji (Atzendorf i sur., 2018).

Važno je spomenuti i istraživanja koja se bave motivacijom pojedinca za konzumacijom novih psihoaktivnih tvari.

Corazza i sur. (2014) proveli su istraživanje na 446 učenika u dobi od 13 do 30 godina kako bi dobili uvid u motive konzumacije. Rezultati pokazuju kako se nove psihoaktivne tvari konzumiraju zbog učinaka (55,7%), lake dostupnosti (45,7%), poboljšane društvenosti (35%) i dostupnosti (28,6%), "legalnosti" (28.6%), sigurnosti (11.4%) te kako bi oponašali prijatelje (11.4%). Tri su stvari povezane s motivacijom, a to su svijest o riziku i znanje o tome što konzumiraju te stavovi o samoj konzumaciji. Što se tiče znanja o tome što konzumiraju, čak 4/5 odnosno 81.8% učenika čuli su za pojam "legal highs", dok čak 352 učenika odnosno 78.9% definira te tvari kao zakonske i legalne. 1/10 odnosno njih 9.4% nisu znali što su "legal highs", dok je 5.4% dalo pogrešnu definiciju ovih vrsta tvari nazivajući ih "cigaretama" ili "medicinski propisanom marihuanom". Što se tiče svijesti o riziku, veliki postotak čak 72.4% učenika nije smatralo te tvari sigurnijima od poznatih, nezakonitih droga. Polovica uzorka, 50.8% znala je da i neke legalne droge sadrže ilegalne supstance. Što se tiče općeg stava o konzumaciji droga, ispitanici su podijeljeni. Dok je više od polovice onih koji su uzimali droge za rekreaciju (52,9%) tvrdilo da njihov pravni status "ne utječe" na njihove stavove prema njima, manji dio (25%) ispitanika složio se da je manje vjerojatno da će konzumirati neku tvar kada je ona nezakonita, a 4.3% učenika navodi da kada je ona nezakonita

vjerojatnije je da će je uzeti. Samo nekolicina (3,6%) nije imala mišljenje (“Ne znam”). Zabrinjavajuć je i podatak kako je čak 52.9% učenika izjavilo kako “nema razlike” u činjenici je li ta tvar nezakonita ili zakonita, jednom kada odluče konzumirati to i učine (Corazza i sur., 2014)

Global drug survey-em u 2016. godini, ispitano je 101.313 sudionika u više od 50 zemalja, a pokazalo je kako su glavni motivi za konzumacijom novih psihoaktivnih tvari “percipirana vrijednost za novac” i “jednostavnost nabave preko interneta”. To isto pitanje bilo je postavljeno ispitanicima u istraživanju 2012. godine, a tada su odgovori bili “neraspoloživost drugih lijekova” i “loša kvaliteta”, a sam pomak i odgovori u 2016. godini govore o poboljšanju kvaliteta tih tvari u posljednjih nekoliko godina. Ono što se jasno navodi iz svih anketa Global drug surveya jest to da oni koji konzumiraju nove psihoaktivne tvari ne smatraju ih ništa manje sigurnijima od tradicionalnih droga te ih ne smatraju ništa poželjnijima što se tiče učinaka od tradicionalnih droga (Global drug survey, 2016²⁰).

Istraživanje koje je proveo Boys (2001) na 364 mladih korisnika droga za cilj je imalo ispitati životnu prevalenciju i nedavnu uporabu psihoaktivnih tvari, u ovom slučaju alkohola, kanabisa, amfetamina, ecstasya, LSD-a i kokaina. Utvrđeno je da su najznačajniji razlozi za uporabu tih tvari bili: “da se opuste” (96,7%), “da postanu pijani” (96,4%), “da ostanu budni noću za vrijeme druženja” (95,9%), “radi povećanja aktivnosti” (88,5%) i “ublažavanja depresivnog raspoloženja” (86,8%). Utvrđeno je da se motivi konzumacije razlikuju prema dobi i spolu.

5.1.3. Hrvatska

Flash Eurobarometar, istraživanje o mladima i drogama koje je provedeno u lipnju 2014. godine nad 13 128 građana Europske unije starosti između 15 i 24 godine pokazalo je kako je u Europskoj uniji 8% ispitanika u dobi od 15 do 24 godine konzumiralo neku novu psihoaktivnu tvar, dok je isto učinilo 7% sudionika u Republici Hrvatskoj (European Commission 2014). ESPAD-ovo istraživanje iz 2015. godine koje je provedeno nad šesnaestogodišnjacima u 35 europskih zemalja potvrdilo je kako se učenici u Hrvatskoj (N=2558) nalaze iznad prosjeka u odnosu na ostale zemlje Europe, kada govorimo o

²⁰ <https://www.globaldrugsurvey.com/wp-content/uploads/2016/06/TASTER-KEY-FINDINGS-FROM-GDS2016.pdf> Datum pristupa 7. travnja 2019.

konzumaciji novih psihoaktivnih tvari te navode kako je 7% ispitanika barem jednom u životu probalo te tvari (Arpa i sur., 2016).

Dva su velika istraživanja provedena u Hrvatskoj s ciljem dobivanja uvida u prevalenciju korištenja novih psihoaktivnih tvari te će opis tih istraživanja kao i rezultati istih, ali i još nekih provedenih u Hrvatskoj biti prikazani u ovome poglavlju.

“Istraživanje novih trendova u konzumiranju psihoaktivnih tvari” provedeno 2013. godine, drugo je u nizu ponovljenih istraživanja novih trendova konzumiranja psihoaktivnih tvari (prvo je provedeno 2011. godine) koje je za cilj imalo dobiti uvid u nove psihoaktivne tvari koje se konzumiraju, te jesu ili nisu na listi zabranjenih supstanci. Putem stranice forum.hr anketu je ispunilo 1035 sudionika. Najviše sudionika (41.8%) bilo je u dobi od 18-25 godina, zatim njih 24.5% u dobi 25-30 godina i 22.4% u dobi 30-40 godina. Iz podataka o obrazovanju vidljivo je da se radi uglavnom o sudionicima dobrog obrazovanja (srednjeg, višeg i visokog) (Jerković i Kranželić, 2012).

Usporedbom rezultata on-line istraživanja novih trendova u konzumiranju i nabavljanju psihoaktivnih tvari iz 2011. i 2013. godine vidljive su značajne razlike. Što se tiče poznavanja novih psihoaktivnih tvari prisutnih na tržištu, vidljivo je da je poznavanje u 2013. godini u odnosu na 2011. godinu veće kod svih navedenih tvari, osim mefedrona. Najpoznatija tvar kod sudionika je ketamin, zatim slijede PCP, spice, mefedron i drugi sintetski kanabinoidi (koji nisu bili navedeni 2011.). Kada se pogledaju kvalitativni podaci koji su prikupljeni kao odgovori na otvoreno pitanje „za što ste još čuli na tržištu?“ vidljivi su raznoliki i novi nazivi psihoaktivnih tvari u 2013. godini koji se u 2011. godine nisu pojavljivali. Njih 73.2% je čulo za ketamin, 53.8% ih je upoznato s PCP-om, a više od trećine ih je čulo za mefedron (33.1%) i spice (38.5%). Ukupno 5.8% ispitanika navodilo je da je čulo za još neke droge/psihoaktivne tvari. Promatrajući podatke o korištenju psihoaktivnih tvari, uočljivo je da je životna prevalencija porasla sa 7,8% u 2011. godini na 13,9% u 2013. godini. Osim opće životne prevalencije, iz podataka je vidljivo i da je konzumiranje za svaku pojedinu navedenu psihoaktivnu tvar veće u 2013. godini gledajući postotak u ukupnom uzorku. Ukupno 20.8% onih koji su odgovarali na ovo pitanje je konzumiralo ketamin (2.9% cijelog uzorka), mefedron je konzumiralo 20.8% onih koji su odgovarali na ovo pitanje ili 2.9% cijelog uzorka), te najmanje (8.3% ili 1.2% ukupnog uzorka) khat. Čak 27.1% sudionika (ili 3.8% od ukupnog uzorka) izjavljuje kako su konzumirali neku drugu supstancu/drogu. Ono što je

također vidljivo da se promijenio „ukus“ konzumenata pa u 2013. godini u drugačijim omjerima konzumiraju različite navedene tvari u odnosu na 2011. godinu. Iz podataka slijedi da se u 2013. godini više koristi mefedron, dok se manje koriste ketamin i spice, ali druge sintetske kanabinoide koristi čak 43,1% sudionika koji nešto koriste ili 6% ukupnog uzorka (što 2011. godine nije ni bilo u ponuđenim odgovorima). U odnosu na nabavljanje novih psihoaktivnih tvari iz podataka je uočljivo kako je poraslo nabavljanje na internetu, ali još je u većoj mjeri poraslo nabavljanje kod dilera i u specijaliziranim trgovinama. Najviše sudionika (48.6% ili 6.8% ukupnog uzorka) koji su odgovorili na ovo pitanje je supstancu/drogu nabavilo od prijatelja, dok je njih 38.2% supstancu/drogu je nabavilo u specijaliziranim trgovinama (spice shopovima i slično) 27.8% od dilera, 10.4% preko interneta, putem specijaliziranih web stranica, a 16% izjavljuje kako je to učinilo negdje drugdje. Iako se istovremeno smanjilo nabavljanje kod prijatelja, navedeni podaci mogli bi ukazivati i na činjenicu da se tržište novim psihoaktivnim tvarima organizira i specijalizira te prati trendove konzumiranja što svakako ukazuje na hitnost preventivnog i tretmanskog djelovanja u tom pravcu (Jerković i Kranželić, 2012).

Drugo veliko istraživanjem na općoj populaciji o uporabi sredstava ovisnosti u hrvatskom društvu, provedenom 2015. godine, drugo je u nizu istraživanja na ovu temu, prvo istraživanje provedeno je 2011. godine (Glavak Tkalić i sur., 2016). Podaci su prikupljeni anketom na reprezentativnom uzorku građana u dobi 15-64 godine (N=4992). Životna prevalencija uzimanja bilo koje "nove droge" među odraslima je bila 2.7%, dok među mlađim odraslima 5.4%. Najveća životna prevalencija uzimanja bilo koje "nove droge" u životu (6.9%) dobivena je u najmlađoj dobnoj skupini (između 15 i 24 godine), a bila je veća kod muškaraca (4.1%) nego kod žena (1.3%), dok se najvećom pokazala među odraslima iz velikih gradova (3.4%).

Kada govorimo o prevalenciji uzimanja bilo koje „nove droge“ u posljednjih godinu dana 1.3% odraslih navodi kako je uzimalo neku "novu drogu". Prevalencija uzimanja među mlađim odraslima bila je 2.5%, a najveća prevalencija uzimanja u posljednjih godinu dana 3.6% zabilježena je u dobnoj skupini između 15 i 24 godine, s tim da je bila dvostruko veća kod muškaraca (1.8%), nego kod žena (0.8%). Što se tiče mjesta življenja, prevalencija uzimanja u posljednjih godinu dana bila je podjednaka među odraslima iz velikih gradova (1.3%), malih i srednjih gradova (1.2%) i ruralnih naselja (1.3%). Kad govorimo o životnoj prevalenciji uzimanja pojedinih "novih droga" 1.6% odraslih navodi da je Galaxy uzelo barem jedanput u životu, 0.4% navodi to za GHB/GBL te 0.3%. Galaxy je

barem jedanput u životu uzelo 3.5% ispitanika, GHB/GBL 0.6%, a ketamin 0.4% mlađih odraslih. Ispitanici iz najmlađe dobne skupine, 5.3% njih izvještavaju o korištenju Galaxy-a, dok GHB/GHL i ketamin najčešće koriste ispitanici iz dobne skupine između 23 i 34 godine (1% odnosno 0.5%). Galaxy je barem jedanput u životu uzelo 2.4% muškaraca i 0.8% žena, GHB/GBL 0.6% muškaraca i 0.2% žena, a ketamin 0.4% muškaraca i 0.1% žena. Životne prevalencije uzimanja pojedinih „novih droga“ bile su najveće među odraslima iz velikih gradova: Galaxy 2.3%, ketamina 0.4% i GHB/GBL-a 0.6%. Što se tiče prevalencija uzimanja pojedinih "novih droga" u posljednjih godinu dana Galaxy je uzelo 0.5%, GHB/GBL 0.1%, a ketamin 0.1% odraslih te 1.2%, GHB/GBL 0.3%, a ketamin 0.1% mlađih odraslih. Galaxy su u godini koja je prethodila istraživanju najčešće uzimali ispitanici iz najmlađe dobne skupine, između 15 i 24 godine (2%). Galaxy je u posljednjih godinu dana uzelo 0.6% muškaraca i 0.4% žena. Prevalencija uzimanja Galaxyja u posljednjih godinu dana bila je najveća među odraslima iz velikih gradova (0.8%). Kada govorimo o prevalencije uzimanja pojedinih "novih droga" u posljednjih mjesec dana, Galaxy je u mjesecu koji je prethodio istraživanju uzelo 0.2%, a GHB/GBL 0.1% odraslih. Nije utvrđeno uzimanje ketamina u posljednjih mjesec dana u toj dobnoj kategoriji. Galaxy je u mjesecu koji je prethodio istraživanju uzelo 0.4%, GHB/GBL 0.2%, a ketamin 0.1% mlađih odraslih (Glavak Tkalić i sur., 2016).

U narednom djelu bit će prikazana još neka istraživanja važna zbog identificiranja karakteristika konzumenata, stvaranja budućih preventivnih strategija i mogućnosti za tretman konzumenata novih psihoaktivnih tvari.

Istraživanje Rančića (2016) za cilj je imalo utvrditi simptome koji se javljaju kao posljedica konzumacije novih psihoaktivnih tvar putem ankete objavljene na internetu koju je ispunilo 203 ispitanika. Većina ispitanika, 60% su bili adolescenti u dobi od 18 do 24 godine. Istraživanje je pokazalo kako je 57% ispitanika upoznato s pojmom novih psihoaktivnih tvari, dok 43% nije upoznato. Nove psihoaktivne tvari konzumiralo je 15% osoba, među kojima je 9,4% upotrijebilo sintetske kanabinoide, 3,4% sintetske katione, a 8,37% ostale nove psihoaktivne tvari. Rezultati pokazuju da se kao vodeći simptomi koji se javljaju neposredno nakon uzimanja navedenih droga pojavljuju tahikardija, midrijaza i euforija, a mučnina, povraćanje, umor i anksioznost prednjače nad ostalim simptomima koji se javljaju 24 sata i više od upotrebe.

Ispitivanje znanja i stavova maturanata srednje škole Ivanec (Lončar, 2018) o psihoaktivnim tvarima pokazalo je široko poznavanje poznatih, ali i manje poznatih psihoaktivnih tvari, u

ovom slučaju novih psihoaktivnih tvari. Iz ankete koju je ispunilo 105 maturanata dobili su se rezultati kako nove psihoaktivne tvari za koje je najviše ispitanika čulo jesu: heroin (98%), kokain (96%), konoplja (94%), LSD (93%), morfin (82%). Nešto manje ispitanika je prepoznalo droge poput Galaxyja (62%), ketamina (47%), Icea (41%), Rainbowa (33%), metadona (27%). Najmanje ispitanika je prepoznalo AMT (21%), acetilmetadol (14%) i izometadon (13%). Govoreći o dostupnosti droga, ispitanici smatraju da je droga najdostupnija na tulumima (50%), parkovima (21%) i u školi (19%) te nešto manje na internetu (10%).

Istraživanje Križanca (2016) imalo je za cilj, putem ankete (N=201) istražiti poznavanje tematike novih psihoaktivnih tvari te utvrditi prevalenciju korištenja istih. Uzorak od 203 ispitanika nije reprezentativan za opću populaciju iz razloga što se većina ispitanika (60%) nalazi unutar grupe od 18-24 godine. Većina ispitanika (60%) je u skupini od 16-35 dok je broj starijih ispitanika mali sa samo 4 ispitanika starija od 44 godine. Rezultati pokazuju kako veliki broj osoba (43%) nije upoznato s tematikom novih psihoaktivnih tvari no vidljiv je porast percepcije da su one lako dostupne. Rezultati pokazuju kako ispitanici najčešće nabavljaju od prijatelja ili preprodavača (34,3%), ali i da je i u porastu nabavljanje tih tvari preko interneta (16,4%) i u "smart shopovima" (20,4%) te kako su korisnici koji trenutno koriste ovakve tvari i prije koristili neke od klasičnih droga, od kojih je to najčešće bila marihuana (90,1%). Dobivena je prevalencija u korištenju sintetskih kanabinoida od 8.5%, s nešto većim korištenjem od 10% u skupini mladih od 18-24 godine, dok je prevalencija korištenja sintetskih kationa 2.5%. Istraživanjem je dokazana zabrinjavajuća razina nepoznavanja teme, velika percepcija o lakoći dolaska do novih droga, dok najviše zabrinjava podatak o znatnoj prevalenciji korištenja koja ima trend rasta u Hrvatskoj usporedno sa rastom u drugim državama u Europi.

Eksperimentalno istraživanje Smoljanovića (2016) za cilj je imalo kvalitativno dokazati prisutnost novih psihoaktivnih tvari, u biološkim uzorcima 52 ispitanika koji su zatražili hitnu medicinsku pomoć nakon posjećivanja jednog muzičkog festivala, a za koje se smatralo da konzumiraju nove psihoaktivne tvari, te identificirati te nove psihoaktivne tvari u istim uzorcima. Dokazana je prisutnost mefedrona u uzorku urina jednog od ispitanika. Ispitanik je vjerojatno konzumirao i druge nove psihoaktivne tvari, ali njihovu prisutnost teško je dokazati zbog nedostatka raspoloživih referentnih standarda za prepoznavanje novih psihoaktivnih tvari, a smatra se kako su i ostali ispitanici bili pod utjecajima nekih od novih psihoaktivnih tvari s obzirom na simptome. Ovim istraživanjem potvrđeno je kako se samo u malom

postotku slučajeva može dokazati prisutnost novih psihoaktivnih tvari, s obzirom na prisutan nesrazmjer dostupnih referentnih standarda i novih tvari koje se koriste kao psihoaktivne droge na ilegalnom tržištu te se napominje kako je potrebno razvijanje specifičnijih, bržih i jeftinijih metoda za otkrivanje novih psihoaktivnih tvari u biološkim uzorcima.

Istraživanje (Jerković, 2015) provedeno na 438 studenata (s obzirom na spol i područje studiranja) od toga 37,9% mladića i 62,1% djevojaka prve i druge godine preddiplomskih studija kojima je 2014./2015. godine kojima je odobren smještaj u studentske domove Sveučilišta u Zagrebu je pokazalo kako je 3% sudionika barem jednom u životu konzumiralo sintetske kanabinoide, pri čemu nije utvrđena statistički značajna razlika po spolu.

Istraživanje o dostupnosti i cijenama ilegalnih droga (Doležal, 2012) provedenom u Hrvatskoj za cilj je imalo ispitati i pojavnost novih psihoaktivnih tvari te njihovu dostupnost i cijenu, na uzorku od 622 ispitanika, korisnika nekih od "harm reduction" programa u većim gradovima Hrvatske, u dobi od 19-61 godine, većinom muškarci 83% od ukupnog uzorka. Potvrdila se jedna od karakteristika novih psihoaktivnih tvari, a to je njihova niska cijena u odnosu na druge droge, pa tako se joint Spicea u prosjeku može nabaviti za 30 kn, a mefedron, kao najpoznatiji predstavnik sintetskih katinona, za u prosjeku 97,27 kn. Prevalencija konzumacije novih psihoaktivnih tvari u Hrvatskoj je još uvijek niska pa je tako mefedron barem jednom u životu probalo 0,3% ispitanika, a sintetske kanabinoide 1.1.% ispitanika, dok neke druge nove droge nije probalo nikada čak 85%. Što se tiče načina nabavljanja, to je najčešće od dilera, za mefedron izvještava 66,7% ispitanika, a za sintetske kanabinoide 62,5% ili putem prijatelja 22,2% izvještava o takvom načinu nabavljanja mefedrona i 12,5% za nabavljanje sintetskih kanabinoida. Visoki postotak ispitanika izvještava o nabavljanju tih tvari na javnom mjestu otvorenog tipa, u slučaju nabave mefedrona čak 90% njih. Što se tiče dostupnosti novih psihoaktivnih tvari veliki broj ispitanika izvještava o tome da ne znaju kako bi nabavili. Rezultati su pokazali kako te tvari nisu posebno popularne među intravenoznim konzumentima opijata u Hrvatskoj koji jesu uključeni u taj program što može biti vrijedno saznanje za kreiranje budućih politika i preventivnih programa.

5.2. Karakteristike konzumenata novih psihoaktivnih tvari

Istraživanja pokazuju kako u prosjeku, nove psihoaktivne tvari, više konzumiraju muškarci nego žene (Corazza i sur., 2014; Glavak i sur., 2016; Global drug survey, 2016). Tako se primjera radi u CSEW-ovom izvještaju iz 2015./2016.-te godine navodi kako su muškarci statistički značajno češće koristili nove psihoaktivne tvari nego žene, 1,1% muškaraca (174.000) je to učinilo, u usporedbi s 0.4 posto žena (71.000). Dokazano je da muškarci češće nego žene koriste gotovo sve vrste nedopuštenih droga (National institute on drug abuse, 2018²¹), a nezakonita uporaba droga samim time rezultira i većim brojem hitnijih prijema ili prekomjernim smrtnim slučajevima kod muške populacije. Isti trend prisutan je i kod konzumacije novih psihoaktivnih tvari. Najčešća identificirana skupina konzumenata temeljem dobi jesu mladi u dobi od 15 do 30 godina (Glavak i sur., 2016; Corazza i sur., 2014; 2016; Jerković, 2015; Križanac, 2016; O'Hagan i Smith 2017; Rančić, 2016). CSEW u svojem izvještaju iz 2015./2016. godine navodi kako su mladi u dobi od 16 do 24 godine imali tri puta veću vjerojatnost da su koristili te tvari (2,6%) odnosno oko 162,000 ljudi nego ostatak populacije. Mlađa dobna skupina je činila oko dvije trećine svih korisnika novih psihoaktivnih tvari u 2016. godini u Ujedinjenom Kraljevstvu, a te se procjene nisu statistički značajno razlikovale od onih izmjerenih istraživanjem 2014./2015. godine. Većina istraživanja se bavi ispitivanjem upravo ove subpopulacije te je sukladno tome očekivano postaviti pitanje konzumiraju li zaista oni u tolikoj mjeri ili je taj podatak proizašao isključivo iz prekomjernog fokusa istraživača upravo na tu skupinu mladih. Jasno je kako postoji nedostatak sveobuhvatnih istraživanja, cijele populacije ili njena većeg djela, te kako su istraživanja primarno usmjerena na subpopulacije u određenim zemljama, dok nedostaje podataka o opsegu korištenja novih psihoaktivnih tvari u općoj populaciji. Kada govorimo u populaciji mladih, nužno je ispitati i obrazovanje kao bitan faktor i karakteristiku tih istih konzumenata, no iznenađuje podatak da relativno mali broj istraživanja ima uključen i taj kriterij. Tako je primjerice obrazovanje ispitivano samo u jednom istraživanju u Hrvatskoj, onom o "Istraživanju novih trendova u konzumiranju psihoaktivnih tvari" (2011), a podatak koji je dobiven pokazuje kako su većina konzumenata pripadnici srednjeg ili visokog obrazovanja. Još jedno Europsko istraživanje provedeno u Njemačkoj (Atzendorf i sur., 2018) pokazalo je kako su mlađa dob, niska obrazovna razina i uporaba

²¹ <https://www.drugabuse.gov/publications/research-reports/substance-use-in-women/sex-gender-differences-in-substance-use> Datum pristupa: 2. svibnja 2019. Godine

drugih psihoaktivnih tvari, povezane s uporabom novih psihoaktivnih tvari. Obrazovanje kao faktor utjecaja na korištenje novih psihoaktivnih tvari zasigurno predstavlja bitnu stavku za ispitati i uključiti u buduća istraživanja.

S druge strane, ono što se u velikoj mjeri istraživalo jest motivacija konzumenata. Glavni čimbenici koji čine nove psihoaktivne tvari toliko popularnima su njihova dostupnost, visoka razina čistoće proizvoda i "portretirana" zakonitost. Upravo ovi faktori, uz znatijelju te ranjivost koja je karakteristična za mlade ljude i mogućnost izbjegavanja kaznenog progona, doprinose povećanju motivacije za korisnike droga da se prebace s tradicionalnih, dobro poznatih i ilegalnih droga na konzumaciju novih psihoaktivnih tvari (O'Hagan i Smith 2017).

Autori O'Hagan i Smith (2017) navode kako postoje 4 bitna faktora koji jesu dokazano povezana s konzumacijom novih psihoaktivnih tvari. U prvom redu to je povećana svjesnost o njihovom postojanju na temelju izvještavanja od strane medija i popularnosti. S jedne strane govori se o njihovoj legalnosti, a s druge o psihoaktivnim efektima koje uzrokuju tako dajući mogućnost mladima da na legalan način konzumiraju, a stvore efekte slične dobro poznatim ilegalnim drogama poput kanabisa i ecstasya. Bright i sur. (2013) u svojem su istraživanju dokazali da postoji značajna povezanost između oglašavanja neke tvari u medijima i pretraživanja te tvari na Google-u (Barratt i sur., 2013). Opasnost leži i u tome što osim oglašavanja, mediji stvaraju puteve preko kojih ljudi pretražuju i izravno mogu doći u vezu s preprodavačima ili pronaći mjesta na kojima mogu te tvari kupiti. Drugi bitan faktor odnosi se na prividnu "legalnost", na problematiku onoga što piše na naljepnicama prikazujući tu tvar kao profesionalno zapakiranu, legalnu i sigurnu, dok u istom trenu rijetko kad ono što piše na naljepnici ima sličnosti sa spojevima koje ta tvar zaista sadrži. Govoreći o spojevima sadržanima u novih psihoaktivnim tvarima dolazimo i do trećeg faktora, a to je mogućnost izbjegavanja pozitivnog nalaza na testu za droge. Najčešće korišteni, kako bi se izbjegle posljedice na testu, jesu sintetički kanabinoidi koji su postali izrazito poznati u Australiji kada su mediji izvijestili o korištenju istih od strane radnika u rudniku kako bi izbjegli pozitivne rezultate na testu za droge (Bright, 2014). Ono što nove psihoaktivne tvari čini posebno popularnima jest i njihova široka dostupnost, od mogućnosti kupnje na internetu do one u trgovinama i posebno na ulici. Kada govorimo o motivaciji za konzumiranje novih psihoaktivnih tvari, prethodno navedena istraživanja potvrđuju, kao najčešće razloge konzumacije: brzi učinak tvari, osjećaj opuštenosti, odnosno poboljšanje društvenosti, laka dostupnost, odnosno mogućnost brze nabave preko interneta i prividna zakonitost (Boys, 2001; Corazza i sur., 2014; Global drug survey, 2016). Neki od motiva identificiranih za

korištenje novih psihoaktivnih tvari među općom populacijom, odnosno rekreativnim korisnicima, mogu biti manje važni kod visoko rizičnih korisnika droga. Na primjer, pitanje zakonitosti je manje značajan faktor za osobe koje već koriste široki raspon drugih, nedopuštenih tvari. Dostupnost na internetskim mrežama možda nije uopće dostupna za mnoge marginalizirane skupine ljudi poput beskućnika koji će najvjerojatnije te tvari nabaviti s ulice. Međutim, činjenica da je SCRA-e teško otkriti u testovima na droge će na primjer, među zatvorenicima biti važan faktor za korištenje. Niska cijena (jeftinije od alkohola) i jednostavna dostupnost su oboje faktori povezani s korištenjem među skupinama s niskim dohotkom i predstavljaju razlog brzog prihvaćanje SCRA-a među beskućnicima u Ujedinjenom Kraljevstvu i romskim zajednicama u Mađarskoj i Finskoj (EMCDDA, 2017). Ono što je zasigurno povezano s motivacijom za korištenjem jesu stavovi i znanje o novim psihoaktivnim tvarima, ali i drogama općenito. Istraživanja pokazuju kako su mladi u globalu dobro upućeni u nazive novih psihoaktivnih tvari i pokazuju dobro poznavanje istih, dok nešto manje znanja imaju o tome što ti nazivi sadrže, odnosno što konzumiraju (Corazza i sur., 2012; Corazza i sur., 2014; Glavak i sur., 2016; Lončar, 2018; Rančić, 2016) dok manji broj ljudi govori o nepoznavanju novih psihoaktivnih tvari, ali smatraju ih izrazito lako dostupnima (Križanac, 2016). Zabrinjavajuć je podatak kako veliki broj mladih izvještava o tome da znaju što konzumiraju, a s druge strane upravo to što konzumiraju, nove psihoaktivne tvari, smatraju u potpunosti legalnima i zakonskima (Corazza i sur., 2012; Corazza i sur., 2014).

Postoje dva važna, identificirana čimbenika povezana s korištenjem novih psihoaktivnih tvari među visoko rizičnim korisnicima droga. Nove psihoaktivne tvari uglavnom se pojavljuju u kontekstu uporabe više droga. To znači da se one koriste u kombinaciji s nedopuštenim opioidima, stimulansima i benzodiazepinima te alkoholom. Drugo, u većini, ali ne u svim slučajevima, nove psihoaktivne tvari vrlo rijetko se navode kao primarna droga koje koriste skupine s visokim rizikom za korištenje droga. Nove psihoaktivne tvari češće predstavljaju sekundarnu ili tercijarnu drogu, na primjer kada poželjna tvar nije dostupna ili pojačava učinak drugih lijekova (EMCDDA, 2017). Rezultati Global drug surveya pokazali su kako 15% svih ispitanika i petine osoba u dobi od 18 do 25 godina je u prošlim mjesecima dana koristilo "nepoznati bijeli prah", što potvrđuje kako korisnici droga u klubu obično koriste široki repertoar tvari. Koegzistencija više od jedne tvari (istovremena uporaba), uključujući alkohol, također je razmjerno uobičajena i povećava rizik od nuspojava (Abdulrahim, D., Bowden-Jones, O., on behalf of the NEPTUNE Expert Group, 2015). Istraživanja pokazuju

kako uz konzumaciju novih psihoaktivnih tvari najčešće se konzumira i marihuanu te alkohol, što govori u prilog poliuporabe novih psihoaktivnih tvari, odnosno njihova kombiniranja s drugim nedopuštenim supstancama, najčešće opioidima, stimulansima te alkoholom. U CSEW-ovom izvještaju navodi se kako su osobe koje su konzumirale alkohol jednom ili više u posljednjem mjesecu statistički značajno vjerojatnije koristili nove psihoaktivne tvari u prošloj godini od onih koji nisu. Istraživanja pokazuju kako je ovo udruživanje konzumacije alkohola i korištenja novih psihoaktivnih tvari osobito jako među mladima u dobi od 16 do 24 godine (Bachman i sur., 2017; Corazza i sur., 2014; Cudevilla, 2013). Osim što je uporaba novih psihoaktivnih tvari povezana s konzumacijom drugih nedopuštenih supstanci, potvrđena je povezanost i s nizom rizičnih ponašanja kao što su beskućništvo, nezaštićeni seksualni odnosi, zaraze hepatitisom C i HIV-om. Istraživanje u Mađarskoj (Balint i sur., 2017) jasno pokazuje trend porasta ubrizgavanja novih psihoaktivnih tvari koji je bio povezan sa padom uspješnosti programa smanjenje štete i povećanjem HCV infekcije i različitim rizičnim ponašanjima poput beskućništva i rizičnih spolnih odnosa te neprestanog zatvaranja. Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (2018) navodi kako je pušenje sintetskih kanabinoida među beskućnicima prepoznato kao veliki problem u državama članicama Europske Unije. Podaci iz CSEW-a pokazuju da se razina uporabe droge povećava s učestalošću posjeta noćnim klubovima i pubovima te se jasno navodi kako ljudi koji posjećuju noćne klubove imaju veću vjerojatnost korištenja novih psihoaktivnih tvari nego generalna populacija.

Upravo su tulumu jedna od najčešće spominjanih lokacija na kojima se nove psihoaktivne tvari nabavljaju, dok je najčešći način pribavljanja novih psihoaktivnih tvari preko prijatelja, iz specijalizirane trgovine ili preko dilera (European Commission, 2014; O'Hagan i Smith, 2017). Lončar (2018) navodi kako su ispitanici primarno kao mjesta na kojima su dostupne nove psihoaktivne tvari, naveli u prvom planu tulumu, parkove i škole, a nešto manje Internet.

Istraživanja su također pokazala kako se najčešće konzumiraju sintetski katinoni, u prvom redu mefedron, te ketamini i sintetski kanabinoidi (Bachman i sur., 2017; Corazza i sur., 2012; Dargan, 2012; Doležal, 2012; Glavak Tkalić i sur., 2016; Križanac, 2016). Nove psihoaktivne tvari najviše su istraživane u Ujedinjenom Kraljevstvu, a upravo ta istraživanja potvrđuju kako je mefedron najčešće korištena tvar među konzumentima (Corazza, 2011; Dargan i sur, 2012;). Zanimljiv je podatak koji su pronašli Corazza i sur. (2012), uspoređujući mefedron i kokain, koji govori u prilog prelaska s kokaina na mefedron, zbog njegovih bržih učinaka i dužeg trajanja opijenosti, što je izrazito bitan podatak radi budućih istraživanja. Iako

su se sintetski katinoni pojavili na tržištu tek 2009. godine, a sintetski kanabinoidi bili rijetko prepoznati do 2008. godine, upravo se o njima danas najviše izvještava (UNODC, 2013). Za razliku od Europe, u istraživanjima provedenima u Australiji i Sjedinjenim Američkim Državama, prepoznata je zastupljenost i fenetilamina koji se rijetko spominju na Europskom području. No još uvijek kao najzastupljeniji i u Europi i u Sjedinjenim Američkim Državama javljaju se sintetski kanabinoidi.

Zabrinjavajuć je ESPADO-ov podatak koji svjedoči kako se učenici u Hrvatskoj nalaze iznad prosjeka kada se govori o konzumaciji novih psihoaktivnih tvari za razliku od ostalih zemalja Europske Unije. Ono što je specifično za konzumente u Hrvatskoj, jest to da u prosjeku najviše konzumiraju mladi u dobi od 18 do 30 godina, čije se znanje i poznavanje novih psihoaktivnih tvari povećava iz godine u godinu, koji jesu upoznati s novih psihoaktivnim tvarima u velikoj mjeri (u prosjeku više od 50% njih po istraživanju), koji najčešće koriste sintetske kanabinoide i sintetske katinone, koje nabavljaju od prijatelja ili u specijaliziranim trgovinama te nešto manje njih na Internetu, a uz nove psihoaktivne tvari koriste i marihuanu (Glavak Tkalić i sur., 2016; Križanac, 2016; Lončar, 2018, Rančić, 2016). Ono što se kroz istraživanja pokazalo izrazito poznatim i dostupnim na hrvatskom tržištu droga jest Galaxy koji je izrazito raširen među mladim srednjoškolcima (Glavak Tkalić i sur., 2016).

Smatra se da je određeni broj ključnih skupina izložen većem riziku korištenja novih psihoaktivnih tvari i s njima povezanih zdravstvenih i socijalnih šteta. To uključuje, ali nije ograničeno na, sudionike u noćnom životu, LGBT zajednicu, osobe koje ubrizgavaju drogu, osobe u pritvoru, druge marginalizirane skupine u društvu (EMCDDA, 2016a). Ne postoje procjene za cijelu Europu za trenutnu ili doživotnu upotrebu novih psihoaktivnih tvari među visoko rizičnim skupinama korisnika droga, a samo mali broj zemalja, uključujući Belgiju, Češku i Škotsku, daje podatke o prevalenciji korištenja novih psihoaktivnih tvari među rizičnim skupinama korisnika (EMCDDA, 2017).

5.2.1. Posjetitelji klupskih scena

Kroz Neptun projekt (Abdulrahim, D., Bowden-Jones, O., on behalf of the NEPTUNE Expert Group, 2015) jasno se došlo do identifikacije tri specifične skupine visokorizičnih konzumenata novih psihoaktivnih tvari koji u prvom planu te tvari konzumiraju kroz noćni život i po klubovima.

Podaci iz CSEW-a dosljedno pokazuju da se razina uporabe droge povećava s učestalošću posjete noćnim klubovima i pubovima te se jasno navodi kako ljudi koji posjećuju noćne klubove (kao prva identificirana visokorizična skupina, a za potrebe ovog istraživanja nazvani "Clubberi") imaju veću vjerojatnost korištenja novih psihoaktivnih tvari nego generalna populacija. Na primjer, CSEW izvješće iz 2013./2014. godine navodi da je 10,9% ispitanika koji su bili u noćnom klubu četiri ili više puta u posljednjem mjesecu, češće koristilo droge, nego 2,3% korisnika koji nisu posjetili noćni klub u posljednjih mjesec dana. Slično tome, 9,2% odraslih koji su u posljednjih mjesec dana posjetili pub češće su konzumirali u usporedbi s 2,4% onih koji nisu posjetili pub (Abdulrahim, D., Bowden-Jones, O., on behalf of the NEPTUNE Expert Group, 2015).

Mnoga druga istraživanja o korištenju droga u klubovima pokazala su da droge češće koriste oni koji odlaze u noćne klubove i posjećuju pubove, koji se bave plesom ili jesu u plesnoj industriji. Postoje podaci o posebno rizičnoj populaciji koja pohađa klubove za elektroničku glazbu gdje je prevalencija korištenja od 79% do 94% (Cookman i sur., 2011). Ono što se u literaturi spominje jest i pojam "Psihonauti" koji označava drugu visokorizičnu skupinu za konzumaciju novih psihoaktivnih tvari u noćnom životu, a označava izraz koji se koristi za grupu ljudi koji istražuju vlastitu psihu, osobito uzimanjem psihodeličnih ili halucinogenih tvari. Naglasak korištenja je na traženju novosti i ekstremnih iskustava. "Psihonauti" mogu eksperimentirati novonastale psihoaktivne tvari, uključujući i nejasne halucinogene, i mogu eksperimentirati s kombinacijama lijekova ili doza, u smislu uzimanja sve većih doze. Kod ove skupine ljudi internet igra važnu ulogu i pruža platformu za razmjenu iskustava i informacija (Abdulrahim, D., Bowden-Jones, O., on behalf of the NEPTUNE Expert Group, 2015).

5.2.2. LGBT populacija

Lezbijska, gay, biseksualna i transrodna populacija jest treća visokorizična skupina za konzumaciju novih psihoaktivnih tvari u noćnom životu. Postoje dokazi u Velikoj Britaniji i svijetu da razina uporabe droga u klubovima među LGBT osobama, a posebno među muškarcima koji imaju seksualne odnose s muškarcima (u nastavku MSM), veća je nego u općoj populaciji. Europsko istraživanje "Men-who-have-sex-with-men" provedeno u 38 zemalja u 2013. godini pokazalo je, na primjer, da Velika Britanija ima više razine konzumacije nekih droga nego u drugim dijelovima Europe. Podaci o prevalenciji korištenja

droga u Velikoj Britaniji među LGBT populacijom i među heteroseksualnom populacijom, ograničeni su. CSEW 2013./2014. i British Crime Survey (u nastavku: BCS) pružili su podatke za nekoliko godina, no radilo se o malom broju istraživanja. U 2011./2012. i 2013./2014. godini, kod ispitanika koji su se predstavili kao lezbijke, gejevi i biseksualci postojala je tri puta veća vjerojatnost da su prijavili bilo kakvu nezakonitu konzumaciju droga u posljednjih godinu dana u usporedbi s heteroseksualnim ispitanicima (28,4% u odnosu na 8,1%). LGBT ispitanici su također mnogo češće prijavili uporabu stimulansa (14,4% prema 2,9%). Viši stupanj korištenja prijavili su LGBT ispitanici za većinu pojedinačnih tvari, uključujući kokain u prahu, ecstasy, halucinogene lijekove, amfetamin, kanabis, sredstva za smirenje, ketamin i amil nitrit. Postoji sve veća zabrinutost zbog povezanosti između uporabe droga u klubu i visokorizičnog seksualnog ponašanja među manjinom MSM-a. To uključuje zabrinutost zbog "chemsexa", izraza koji se koristi za opisivanje seksa između muškaraca koji se javlja pod utjecajem droge neposredno prije i / ili tijekom seksualnog odnosa, što sve povećava šanse za zarazom hepatitisom C ili HIV-om (Abdulrahim, D., Bowden-Jones, O., on behalf of the NEPTUNE Expert Group, 2015).

Delpech i sur. (2018) u svojem su istraživanju, koje je provedeno u 30 HIV klinika u Engleskoj i Walesu, potvrdili kako muškarci koji imaju seksualne odnose s muškarcima, gotovo trećina (29%) njih jesu bili uključeni u "chemsex" prošle godine (EMCDDA, 2017). Povećanje uporabe mefedrona izvijestile su i podskupine MSM-a koji ubrizgavaju tu tvar za uporabu u seksualnom kontekstu, često dijeleći injekcijsku opremu i uključuju se u nezaštićeni spolni odnos. Ovi nalazi ukazuju na povećan broj ljudi koji ubrizgavaju sintetiku u Europi, a koja je povezana s rizičnim ponašanjima, posebice seksualnim rizičnim ponašanjima te većim rizikom od zaraze virusima koji se prenose krvlju, kao što su HIV i hepatitis C (UNODC, 2016b).

5.2.3. "Ljudi koji ubrizgavaju droge"

Mnoga istraživanja potvrđuju kako korištenje novih psihoaktivnih tvari posebno sintetskih katinona se povezuje sa specifičnim, visokorizičnim skupinama korisnika i povezan je s povišenim rizikom od HIV infekcije. To uključuje mlade ljude, podskupine MSM-a, "People Who Inject Drugs" (u nastavku PWID), odnosno osobama koje su prethodno ubrizgavale druge droge i ljude koji su se prebacili s pušenja na ubrizgavanje.

U studiji provedenoj u Mađarskoj (Csak i sur., 2016) 92 od 167 PWID testiranih HIV-pozitivnih ispitanika izvijestilo je o konzumaciji pentedrona. U Irskoj, neočekivano povećanje slučajeva akutne HIV infekcije među PWID-om u 2015. godini bilo je povezano s ubrizgavanjem sintetskog katinona alfa-pirolidinopentiofenona (alfa-PVP) među takozvanim "kaotičnim" PWID korisnicima. Prijavljeno je da se injektiranje provodi više puta dnevno, a korisnici često ponovno koriste brizgalice i dijele filtre. Public Health England navodi kako u roku od pet godina od prvog pojavljivanja mefedrona oko 1 na 10 PWID korisnika izvijestili su o injektiranju mefedrona (UNODC, 2016b).

U Belgiji (Windelickx, 2015) u 2014. godini prevalencija korištenja kod visoko rizičnih injektora bila je u prosjeku 26%, od čega su najviše koristili SCRA (19%) i mefedronom (12,5%), 2C-B (9%), metoksetamin (MXE, 6%), MDPV (4,7%) i 4-fluoroamfetamin (4-FA, 4,3%). U Češkoj (EMCDDA, 2017), jedna trećina njih navodno su koristili katinon ili fenetilamina barem jednom (10,5% ih je koristilo posljednjih 12 mjeseci), ali ih je vrlo mali udio koristio kao primarnu drogu (0,2%). U Mađarskoj (EMCDDA, 2017), prije 2010. godine otprilike polovica klijenata programa razmjene igala i šprica su ubrizgavali heroin, a pola ubrizgavali amfetamine. Do 2014. godine više od dvije trećine (68%) ispitanika izvijestili o ubrizgavanju novih psihoaktivnih tvari kao glavne droge. U Velikoj Britaniji (Public Health England, 2015) 5,9% sudionika u anonimnom istraživanju provedenom tijekom 2014. godine su izvijestili da su ubrizgavali mefedron tijekom prethodnog mjeseca, a 8,9% je ubrizgavalo ovu tvar tijekom prethodne godine. U Škotskoj (Burton i sur., 2016) nedavna studija istražila je uporabu novih psihoaktivnih tvari među ranjivim socijalnim skupinama (korisnicima usluga mentalnog zdravlja, beskućnika, osoba koje su ubrizgavale droge, ugroženim mladim ljudima i muškarcima koji imaju seks s muškarcima) (n = 424) i utvrdili da je uporaba novih psihoaktivnih tvari široko rasprostranjena, s 59% ispitanika koji su izjavili da su ikad koristili nove psihoaktivne tvari, od toga, 74% njih u posljednjih šest mjeseci. Najčešće korišteni su bili SCRA (41%) i benzotip (41%), dok je približno jedna petina izvijestila o uzimanju stimulirajućeg tipa nove psihoaktivne tvari (21%) i mefedrona (19%) (EMCDDA, 2017).

Kao jedna od rizičnijih skupina za konzumaciju novih psihoaktivnih tvari, što su potvrdila i istraživanja (Tarjan i sur., 2017) jesu osobe koje injektiraju nove psihoaktivne tvari upravo zbog rizika zaraze HIV-om. Stoga je potrebno uložiti napore u osposobljavanje zdravstvenih radnika za različite programe smanjenja štete, u smislu podjele igala i odgovorne uporabe istih kako bi se rizik za razvijanje zaraze smanjio.

5.2.4. Zatvorska populacija

EMCDDA izvještava da uz Veliku Britaniju, korištenje novih psihoaktivnih tvari u zatvorskim uvjetima predstavlja problem u Mađarskoj, Latviji, Poljskoj, Sloveniji, Švedskoj, Bugarskoj, Hrvatskoj, Češkoj, Njemačkoj, Irskoj, Finskoj, Francuskoj, Portugalu i Rumunjskoj (EMCDDA, 2017). Nije moguće usporediti procjene u različitim zemljama zbog korištenja različitih definicija i metodologije. Procjene prevalencije korištenja novih psihoaktivnih tvari u zatvorima, na temelju podataka za zemlje za koje su dostupni podaci, kreće se u rasponu od manje od 2% u Portugalu i preko 30% u nekim zatvorima u Ujedinjenom Kraljevstvu. Postoje naznake da se te tvari više koriste među muškim zatvorenicima, nego ženskim te više u zatvorima maksimalne sigurnosti (EMCDDA, 2017). U nekoliko zemalja, porast korištenja novih psihoaktivnih tvari u zatvorima povezan je s odgovarajućim porastom nasilja i prijemima u bolnicu. Postoje naznake da su se sintetički kanabinoidi pojavili kao glavni problem te stvaraju posebnu zabrinutost. Supstance koje su koristili zatvorenici u Engleskoj i Walesu bili su kanabis (13%), sintetički kanabinoidi (10%), heroin (7%) i ostale nove psihoaktivne tvari (5%). Sintetski kanabinoidi predstavljali su problem za oko 37% slučajeva muških zatvorenika u 2013./2014. godini, a taj broj se povećao na 64% u 2014./2015. godini. Mnogi zatvorenici i zatvorsko osoblje su izvijestili o visokim razinama uporabe sintetskih kanabinoida, koja je bila povezana sa psihičkim i fizičkim zdravstvenim problemima te promjenama u ponašanju.

Na Novom Zelandu, oko 47% zatvorenika koristilo je sintetske kanabinoide u 2014. godini. Gotovo trećina (30%) zatvorenika koji su se koristili sintetske kanabinoide u posljednjih dvanaest mjeseci izvijestili su o ovisnosti u sljedećoj godini. Ostale nove psihoaktivne tvari o kojima su zatvorenici izvijestili bili su MDPV247 i ketamin (UNODC, 2016b). U Ujedinjenom Kraljevstvu posebno je zabrinjavajuća uporaba sintetskih kanabinoida među zatvorenicima. U istraživanju provedenom 2016. godine u zatvorima u Ujedinjenom Kraljevstvu, 33 % od 625 zatvorenika navelo je uporabu droge Spice u proteklih mjesec dana, u usporedbi s 14 % zatvorenika koji su naveli uporabu kanabisa u proteklih mjesec dana (Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama, 2018). Različiti su korisnici koji se mogu prepoznati u zatvorskim uvjetima u Velikoj Britaniji koji koriste nove psihoaktivne tvari. S jedne strane su to oni s dugom kriminalnom karijerom koji koriste droge godinama, često beskućnici i oni koji su u redovitom kontaktu s kaznenopravnim sustavom, a s druge su to skupina mladih, relativno neiskusnih korisnika koji bi mogli biti ti koji pokreću korištenje

novih psihoaktivnih tvari u zatvorima. Izvješće HMIP bilježi slučajeve korištenja u pravom planu SCRAAs-a i Spicea, koji se dobivaju preko zatvorskih zidova, pomoću bespilotnih letjelica ili skrivanjem tvari u mrtve ptice te se navodi kako osoblje i posjetitelji imaju važnu ulogu u opskrbi zatvorenika također (Public health England, 2005²²).

5.2.5. Druge marginalizirane društvene skupine

Novi psihoaktivni tvari postale su posebne zanimljive nekim od marginaliziranih društvenih skupina (beskućnici, osobe u tretmanu, zatvorenici, mladi ljudi) s pojavom sintetskih kanabinoida, i mixeva za pušenje poznatih kao "legal highs", od kojih najpoznatiji Spice, 2008. godine. Iako se većinom radilo o rekreacijskoj uporabi, ovaj fenomen bio je prepoznat u gotovom svim Europskim državama, posebno u Irskoj, Škotskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, među beskućnicima te romskom skupinom u Finskoj. Upravo je u Finskoj pronađen niz podataka o pušenju Spice-a među mladim ljudima koji su izrazito lako ga nabavljali preko interneta (EMCDDA, 2017). EMCDDA u svojem izvještaju iz 2015. godine navodi kako iako su razine prevalencije novih psihoaktivnih tvari i dalje niske u općoj europskoj populaciji, postoje važni problemi s problematičnim oblicima uporabe i štetnosti u pojedinim rizičnim skupinama sukladno različitim zdravstvenim i socijalnim uvjetima u kojima žive (EMCDDA, 2016b). Brojne nereprezentativne studije o prevalenciji također su pomogle uspostaviti uporabu novih psihoaktivnih tvari među ključnim skupinama kao što su učenici, osobe u zatvoru i postojeći korisnici droga (EMCDDA, 2016b). U istom izvješću podnesenom 2016. godine koji potvrđuje nisku razinu prevalencije novih psihoaktivnih tvari, navodi se kako je više od 2/3 zemalja izvijestilo o uporabi među visokorizičnom populacijom te navode kako je pušenje sintetskih kanabinoida u marginaliziranim skupinama, uključujući zatvorenike i beskućnike, prepoznato kao veliki problem u državama članicama Europske unije (Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama, 2018).

²²https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/669541/9011-phe-nps-toolkit-update-final.pdf Datum pristupa: 7. travnja 2019.

6. PREPORUKE

6.1. Rasprava

Opseg globalne uporabe novih psihoaktivnih tvari ostaje nepoznat. Do sada, ne postoje procjene o prevalenciji korištenja novih psihoaktivnih tvari u općoj populaciji, nego ograničeni podaci prikupljeni u nekoliko zemalja, s obzirom na specifične tvari i subpopulacije. Zabrinutost zbog sve većeg korištenja novih psihoaktivnih tvari i njihovih potencijalnih negativnih učinaka dovela je do sve veće potrebe za praćenjem tih tvari, a nekoliko je zemalja odlučilo uključiti nove psihoaktivne tvari u nacionalne ankete o drogama.

Postoji niz ograničenja u istraživanjima novih psihoaktivnih tvari. U prvom redu to su nereprezentativni ili mali uzorci ispitanika koji izrazito teško mogu dati potpunu sliku o konzumaciji novih psihoaktivnih tvari. Najčešće su istraživanja provedena na ciljanoj populaciji, odnosno među ispitanicima u dobi od 15 do 30 godina, pošto su različita istraživanja tu skupinu istaknula kao onu koja najviše konzumira nove psihoaktivne tvari (Corazza i sur., 2014; Glavak i sur., 2016; Jerković, 2015; Jerković, 2015; Križanac, 2016; Rančić, 2016; O'Hagan i Smith 2017).

Drugi veliki nedostatak u istraživanjima o novim psihoaktivnim tvarima jest nedostatak zajedničke definicije o tome što sve spada pod nove psihoaktivne tvari, a samim time i razlike u zakonodavstvu među zemljama što otežava usporedbu podataka i onemogućuje davanje slike o široj uporabi novih psihoaktivnih tvari. To je najviše vidljivo u zakonodavnim odgovorima država na posjedovanje i prodaju novih psihoaktivnih tvari, pa se kazne za ta kaznena djela kreću se od jednostavne konfiskacije i uništenja proizvoda u Švedskoj, na najviše 14 godina zatvora u Ujedinjenom Kraljevstvu (EMCDDA, 2015d). Ono što se pokazalo kao ograničenje u istraživanjima novih psihoaktivnih tvari jest i nedostatak sveobuhvatnih istraživanja ili istraživanja više zemalja kako bi se dobili adekvatni podaci koji bi omogućili usporedbu. Najčešće su istraživanja rađena na subpopulacijama u pojedinim državama (Atzendorf i sur., 2018; Balint i sur., 2017; Boys, 2011; Bruno i sur., 2014; Brunt i sur., 2015; Corazza i sur., 2014; Cudevilla i sur., 2015), a postoji samo mali broj istraživanja koji obuhvaćaju više zemalja (Global drug survey, 2016; European Comission, 2014; UNODC, 2013). UNODC (2019²³) u svojem izvještaju zaključuje kako su najveća

²³ <https://www.unodc.org/LSS/Page/NPS/Use> Datum pristupa: 15.ožujka 2019.

ograničenja istraživanja o novim psihoaktivnim tvarima, upravo ova gore navedena, a u prvom planu uključuju nedostatak zajedničkih definicija i reprezentativnih uzoraka, velik i sve veći broj tvari koje se smatraju novim psihoaktivnim tvarima te razlike u zakonodavstvu među zemljama. Problem novih psihoaktivnih tvari u Republici Hrvatskoj niz godina nije bio prepoznat kao problem javnih politika, budući da se tijekom 2000-tih godina kod nas bilježi tek sporadična identifikacija novih psihoaktivnih spojeva. Ipak, istraživanja uporabe sredstava ovisnosti u različitim ciljanim skupinama posljednjih godina ukazuju na prisutnost i konzumiranje ovih tvari. Prepoznavanju problema od strane javnosti pridonijela su izvješća o trovanjima i smrtnim slučajevima povezanih s konzumiranjem takvih tvari u državama članicama Europske unije, kao i njihova rastuća dostupnost u specijaliziranim trgovinama (tzv. smart shop) i na Internetu (Jerković i Petak, 2017).

EMCDDA (2016b) u svojem izvještaju o zdravstvenim odgovorima na problem novih psihoaktivnih tvari jasno daje smjernice i preporuke za suočavanje s ovim fenomenom:

- Nedostatak iskustva stručnjaka za rad s novim psihoaktivnim tvarima i nedostatak poznavanja njihove farmakologije ne znači nužno da ti isti ljudi nemaju sposobnosti da podrže korisnike tih usluga. Profesionalno kompetentna osoba zasigurno posjeduje vještine potrebne za rad s konzumentima novih psihoaktivnih tvari, no upravo je zadatak šireg zdravstvenog sustava da te iste pružatelje usluga obuču u području razumijevanja novih psihoaktivnih tvari i pruži potrebne informacije i znanja.
- Rad s novim psihoaktivnim tvarima trebao bi se temeljiti na već postojećim smjernicama i pristupima utemeljenim na dokazima. U nekim je slučajevima ipak potrebna prilagodba tih pristupa, što se u prvom planu treba odnositi na specifične potrebe korisnika novih psihoaktivnih tvari i različita ponašanja koja se pojavljuju (npr. injektiranje novih psihoaktivnih tvari i zaraze HIV-om). Međutim, to pretpostavlja postojanje odgovora koji su dokazano učinkoviti na visokoj razini, što najčešće nije slučaj, stoga bi se praktičari trebali osloniti na najbolje dostupne dokaze koji postoje u smjernicama temeljenima na dokazima.
- Multidisciplinarni pristup je potreban u radu s novim psihoaktivnim tvarima i konstantna suradnja zemalja i širenje novih saznanja i informacija. Ono što svakako predstavlja problem su različiti zakonski odgovori na pojavu novih psihoaktivnih tvari tako da ponekad i samo profesionalno dijeljenje može biti problematično zbog neusuglašenosti kako zakona tako i odgovora na problem.

- Važno je da usluge prema korisnicima budu dostupne, otvorene i da se ljudi osjećaju prihvaćenima od strane kulturalno kompetentnih i osposobljenih stručnjaka, posebice zdravstvenih radnika.

U daljnjem tekstu bit će navedena i opisana ključna područja u koja se treba ulagati kako bi se stvorio kvalitetniji pristup u suočavanju s novim psihoaktivnim tvarima i rješavanju problema istih, a za koja utemeljenost postoji u gore navedenim istraživanjima.

6.1.1. Ulaganje u istraživanja

Ulaganjem u istraživanja droga, zemlje imaju određeno razumijevanje o opsegu i obrascu veličine tržišta međunarodno kontroliranih tvari u njihovoj nadležnosti. Međutim, nedostaju podaci o opsegu i korištenju novih psihoaktivnih tvari u općoj populaciji, a trenutno su dostupni ograničeni podaci prikupljeni u nekoliko zemalja s obzirom na određene tvari i subpopulacije. Najčešće korištena metodologija za proučavanje opsega uporabe kontroliranih psihoaktivnih tvari ne može se primijeniti na nove psihoaktivne tvari, budući da promet novih psihoaktivnih tvari u smislu prodaje i kupnje ili uporabe se razlikuje od onoga što vrijedi za kontrolirane psihoaktivne tvari (Patil i sur., 2016).

Razvijanje prilagodljivijih alata za anketiranje i sustavno procjenjivanje korištenja novih psihoaktivnih tvari omogućilo bi istraživačima da pitaju o stotinama novih tvari i poboljšaju izvješćivanje jer se nove tvari nastavljaju brzo pojavljivati (Martins i sur., 2015). Potrebno je uspostaviti daljnja istraživanja u vezi s razvojem tehnika otkrivanja novih psihoaktivnih tvari na licu mjesta, što je dokazano u studiji provedenoj u Belgiji gdje se testiranjem 558 uzoraka krvi dobivenih tijekom kontrole na cesti dobila stopa pozitivnosti na nove psihoaktivne tvari od 7%, odnosno 11% za one čiji je urin također testiran (Allorge i sur., 2017). Jasno je vidljivo kako zbog velikog broja novih psihoaktivnih tvari trud uložen u otkrivanje istih nije srazmjeran rezultatima te da je potrebno razviti brže i specifičnije metode za otkrivanje novih psihoaktivnih tvari u biološkim uzorcima kako bi se na licu mjesta otkrilo korisnike istih i sankcioniralo. Još uvijek nema dovoljno podataka o utjecaju ovih proizvoda na ljudsko zdravlje te razinu toksičnosti, što stvara poteškoće u dijagnostici i liječenju. Stoga, nove studije o slučajevima uzrokovanim novim psihoaktivnim drogama bile bi od velike koristi za razumijevanje posljedica nastalih zloupotrebom novih supstanci (Rančić, 2016). U izvještaju EMCDDA iz

2015. godine navodi se kako unatoč ograničenjima dostupnih podataka, sada postoje jaki dokazi da nove tvari uzrokuju širok spektar ozbiljnih šteta u Europi, što odražava povećanje dostupnosti tih tvari te u tom smjeru treba ulagati u istraživanje posljedica i povezivanje istih s novih psihoaktivnim tvarima. Jasno je kako je potrebno provoditi istraživanja usmjerena ne samo na prevalenciju konzumacije, koja u literaturi jest najčešće istraživana, već se usmjeriti i na istraživanje motivacije za konzumacijom, karakteristikama osoba koje konzumiraju od njihovih socioekonomskih prilika do onih obiteljskih. Postojeća istraživanja o konzumentima i njihovoj motivaciji dovela su do zaključka kako zaista postoje rizičnije populacije za konzumaciju, a dodatne napore trebalo bi uložiti u ispitivanja potreba i rizika upravo tih subpopulacija. Na taj način stvorili bi se i preduvjeti za kvalitetan tretman, baziran upravo na njihovim potrebama.

6.1.2. Osvještavanje populacije

Možda je najvažniji korak u rješavanju problema novih psihoaktivnih tvari povećanje javne svijesti o rizicima koje te tvari predstavljaju. Širenje točnih, nepristranih i znanstveno utemeljenih informacija bitno je sredstvo za smanjenje potražnje za novim psihoaktivnim tvarima. Netočne informacije o legalnosti i sigurnosti koje mediji navode dovodi do širenja dezinformacija i desenzibiliziranja javnosti na potencijalne opasnosti tih tvari. Što se tiče sintetskih kanabinoida, trenutni trend legalizacije ili dekriminalizacije marihuane može potaknuti pogrešnu pretpostavku među mladim ljudima da su sintetski kanabinoidi sigurni. Najučinkovitiji način za suzbijanje takvih trendova je pružanje strogih znanstvenih podataka o novim psihoaktivnim tvarima široj javnosti (Baumann i Volkow 2015).

Singleton i sur. (2013) smatraju kako je osvještavanje javnosti o rizicima uporabe novih psihoaktivnih tvari potencijal koji može proizvesti velik utjecaj na stanovništvo. Većina pojedinaca ne razumije aspekte koji se odnose na prirodu i moguće opasnosti novih psihoaktivnih tvari, vjerojatno zbog nedostatka činjeničnog oglašavanja. Ono što se o takvim tvarima zna jest to da nisu odobreni za ljudsku uporabu, da drugi stručnjaci u zdravstvu imaju malo saznanja o istima, pa je malo vjerojatno da će pojedinci primiti ispravan tretman, rijetko su proučavani u znanstvenoj literaturi pa je većina spojeva i učinaka na tijelo nepoznata te se redovito oglašavaju kao "pravni" i "sigurni". Uobičajen slučaj među potrošačima jest taj da je zakonitost tvari pogrešno protumačena njihovom lako dostupnošću, a korisnici nisu svjesni da tvari koje konzumiraju imaju nezakonit status. U anketi provedenoj 2012. godine na 2346

studenta u Sjedinjenim Američkim Državama, otprilike 1/3 uzorka smatrala je da su sintetski kanabinoidi kao što su *Salvia Divinorum* (34,7%), K2/Spice (36,5%) i Pot-pourri (32,1%) legalni. Osim toga više od polovice (50,3%) smatralo je da su sintetski katinoni također legalni. Singleton i sur. (2013) smatraju kako je ovakva zabluda posljedica dezinformiranja od strane medija koji se često usredotočuju na novije tvari koje često jesu legalne zbog nedostatka klasifikacije čime se proizvodi ponovno naglašavaju kao legalne tvari te se stvara opće mišljenje kako su sve nove tvari legalne iako to nije uvijek slučaj (Miller i sur., 2013). Ispitivanjem znanja i stavova maturanata Srednje škole Ivanec o tome znaju li što sve spada u psihoaktivne tvari, zabrinjavajuć je podatak kako čak 46% njih nije prepoznalo iste, iako je njih 94% odgovorilo potvrdno na pitanje jesu li u školi imali predavanje o psihoaktivnim tvarima. Jerković (2017) navodi kako škole kao odgojno-obrazovne ustanove u Republici Hrvatskoj imaju odgojnu ulogu te zadatak osmisliti i provoditi ciljani i planirani skup aktivnosti usmjeren na prevenciju problema u ponašanju te borbu protiv nasilja, ovisnosti i drugih rizika za zdravo odrastanje djece i mladih (Jerković i Petak 2017). Popularni mit o legalnosti novih psihoaktivnih tvari, sigurnosti i užitku, treba vrlo hitno demantirati znanstveno utemeljenim informacijama, dokazima iz kvalitetnih istraživanja te sinkroniziranim međunarodnim djelovanjem.

6.1.3. Edukacija stručnjaka

Istraživanje provedeno u Sjevernoj Irskoj od strane Campbell i sur. (2017) na čak 196 članova medicinskog osoblja u 2015. godini za cilj je imalo istražiti perspektivu socijalnih i zdravstvenih radnika o uporabi novih psihoaktivnih tvari među korisnicima usluga mjesta na kojima rade. Ispitanici studije su izjavili da je rješavanje problema vezanih uz nove psihoaktivne tvari s korisnicima usluga ključni aspekt njihove svakodnevne uloge i funkcije. Samo 42% ispitanika izvijestilo je o pripremljenosti i povjerenju u radu s novim psihoaktivnim tvarima. U istoj studiji ispitanici su pitani koje izvore informacija uobičajeno koriste ako trebaju dodatne informacije o novim psihoaktivnim tvarima kako bi ažurirali svoje znanje. Utvrđeno je da su kolege (81%), većinom izvor informacija ispitanika, a zatim korisnici, mediji, obuka i Sustav za praćenje i informiranje o drogama i alkoholu. Sudionici studije također su ocijenili da su razine konzumacije novih psihoaktivnih tvari relativno visoke. Gotovo svi djelatnici koriste programe i tehnike smanjenja štete poznate kao "harm reduction" kao svoj primarni pristup pri radu s korisnicima usluga, a većina sudionika studije navodi važnost i nužnost dodatne praktične obuku u vezi s rješavanjem problematične

uporabe novih psihoaktivnih tvari i znanja o različitim intervencijama u vezi s novim psihoaktivnim tvarima (Campbell i sur., 2017).

Istraživanje Blaszk i sur. (2013) provedeno u Italiji nad zdravstvenim djelatnicima s odjela za ovisnost, psihijatriju i hitnu službu, za cilj je imalo ispitati znanja i stručnost samih djelatnika u susretanju s novim psihoaktivnim tvarima. Uzorak ispitanika obuhvatio je 243 stručnjaka, uglavnom iz odjela za ovisnost (35%) i psihijatrije (28,4%). Općenito, ispitanici su sami izvijestili o lošem tehničkom znanju u vezi s novim psihoaktivnim tvarima; oko 27% ispitanika potvrdilo je da nije svjesno jesu li njihovi pacijenti imali prethodnu povijest zlouporabe ili ne. Nove psihološke prevalencije zlouporabe nisu se smatrale neobičnom pojavom u Italiji, a čini se da je većina zdravstvenih stručnjaka zabrinuta zbog povezanih medicinskih i psihopatoloških rizika, osobito u smislu agresije i psihomotorne agitacije. Ukupno gledajući, većina ispitanika navela je potrebu za boljim pristupom pouzdanim izvorima informacija povezanih s novim psihoaktivnim tvarima (Blaszko i sur., 2013).

Kroz recentna istraživanja (Blaszko i sur., 2013; Brunt i sur., 2015; Campbell i sur., 2017) potvrđeno je da stručnjaci smatraju kako je potrebno bolje upoznavanje i osposobljavanje njih samih za rad s novim psihoaktivnim tvarima i njihovim korisnicima, ponajviše u pogledu dobivanja relevantnih informacija iz literatura i istraživanja. Nadalje, navode kako nije dovoljno samo pratiti trend pojave novih psihoaktivnih tvari i njegovu konzumacije, već te trendove povezivati s različitim kliničkim efektima koje uzrokuju i na taj način osposobljavati stručnjake za buduće slučajeve. Iako većina njih jesu educirani za programe smanjenja štete, čije tehnike najviše i koriste u radu, ipak smatraju to nedovoljnim te zahtijevaju daljnje usavršavanje te obuku u radu s novim psihoaktivnim tvarima i njihovim korisnicima. EMCDDA u svom izvještaju o zdravstvenim odgovorima na probleme novih psihoaktivnih tvari navodi kako smjernice dobre prakse i preporuke za reagiranje na nove psihoaktivne tvari moraju biti utemeljene na dokazano učinkovitim odgovorima na štetu povezanu s uporabom utvrđenih droga, a koje uključuju obrazovanje o drogama, stručno usavršavanje, aktivnosti podizanja svijesti zdravstvenih profesionalaca i usluge niskog praga kao što su programi smanjenja štete. Odgovori na uporabu novih psihoaktivnih tvari moraju se prilagoditi jedinstvenim štetama i potrebama doživljenih od članova nekih korisničkih grupa, a sadržaj i isporuka postojećih intervencija trebaju biti pažljivo prilagođeni potrebama tih istih grupa. Profesionalno kompetentna radna jedinica s potrebnim vještinama nužna je za prilagođavanje novim oblicima droga, ali i na davanje novih odgovora i intervencija na uporabu novih

psihoaktivnih tvari, dok procjena potreba može pomoći u prilagodbi postojećih pristupa. Kulturna kompetencija (razumijevanje kako (pod) kulturna pitanja utječu na obrasce upotrebe droga i povezane štete) je nužna kako bi se poboljšala usluga i stvorila atmosfera prihvaćanja. To znači da institucije trebaju biti dostupne i pokazati razumijevanje samoga problema, što može zahtijevati i dodatno usavršavanje osoblja za razvoj potrebnih, kulturnih kompetencija kako bi mogli raditi s različitim skupinama korisnika novih psihoaktivnih tvari, a koji se možda nisu prethodno predstavili sustavu (EMCDDA, 2016b).

6.1.4. Zakonski odgovori

Ono što je jasno jest to da pravni sustavi, koji su navikli na dobavljače droga koji pokušavaju izbjeći zakon, sada se suočavaju s dobavljačima novih psihoaktivnih tvari koji paradoksalno ulažu velike napore da u tim istim sustavima i ostanu na način da pokušavaju napraviti što veći profit u periodu koliko treba vladama da neku tvar odobre kao ilegalnu. U Europi je vidljivo kako postoje dva trenda, odnosno dvije vrste odgovora na probleme novih psihoaktivnih tvari. Prvi, koji je primarno usmjeren na prijetnje zatvora i podvrgavanje sankcijama kako bi se odvratilo dobavljače, a drugi čija je tendencija ne koristiti te iste kaznene sankcije ako se radi o tvarima za osobnu uporabu (EMCDDA, 2016c). Vladina politika suzbijanja droga svake pojedine države ne bi trebala biti uključena u polariziranu raspravu o legalizaciji, već bi trebala razmotriti izradu politike javnog zdravstva koja optimizira zdravlje i dobrobit svih njezinih građana. Prvi korak je tretirati osobe koje koriste droge kao aktivne odrasle koji žele biti informirane i imaju snažnu želju da sačuvaju svoje zdravlje i sreću i doprinesu svom društvu jednako kao i ostali. Tada bi ljudi koji koriste droge bili otvoreniji sa svojom obitelji i prijateljima o njihovoj upotrebi i vjerojatnije bi potražili pomoć ili savjet o uporabi i povezanim zdravstvenim štetama (Global drug survey, 2014²⁴). Tržište novih psihoaktivnih tvari izrazito je složeno, a nove se tvari konstantno pojavljuju što predstavljaju izazove za odgovor na problem. Veliki broj tvari koji se otkriva od strane EWA ukazuje na potrebnu daljnjeg razvijanja usluga za korisnike različitih psihoaktivnih tvari. Ono što Sustav ranog upozoravanja omogućava jest brzi prijenos informacija među državama što može biti itekako korisno na način da se gleda što je u toj državi učinkovito, naravno vodeći računa da to ipak nisu iste države, te prilagođavajući te mjere potrebama vlastite države. Na prijetnje koje droge predstavljaju potrebno je odgovoriti zajedničkim snagama, a sam sustav praćenja je potrebno uskladiti s tim novim trendovima. Sustavi praćenja trebaju se konstantno

²⁴ <https://www.globaldrugsurvey.com/the-global-drug-survey-2014-findings/> Datum pristupa: 15. travnja 2019.

unaprjeđivati kako bi pratili ovo izrazito promjenjivo tržište novih psihoaktivnih tvari i biti u toku s vremenom.

6.1.5. Ulaganje u intervencije

EMCDDA jasno navodi kako ograničeno iskustvo i nedostatak kvalitetnih dokaza kao odgovora na problem novih psihoaktivnih tvari te s jedne strane kontroliranje te kaotične uporabe, a s druge dijagnosticiranje novih psihoaktivnih tvari i štetnih posljedica koji s istima dolaze, mogu prouzročiti da se krivo interpretira sama uporaba i ne razlikuje povremeno problematična uporaba droge i ovisnost o drogi (EMCDDA, 2016b). To je nešto što je izuzetno važno razlikovati jer povremenu problematičnu uporabu ne definira samu po sebi nova psihoaktivna tvar koja se koristi, već intenzitet uporabe iste te postoji opasnost etiketiranja takvih ljudi kao ovisnika. Pravljenje razlike važno je i u segmentu reakcije na problem, pošto u slučaju povremene uporabe možda su dovoljne samo kratkotrajne, dokazano učinkovite intervencije, kao što su programi smanjenja štete ili provjera posjedovanja droga. Dugotrajna problematična uporaba, s druge strane zahtjeva odgovarajuću kliničku procjenu, njegu i dugotrajniji tretman. Poznato je kako se mali broj osoba uključuje u tretman zbog konzumacije novih psihoaktivnih tvari u Europi, no neke zemlje ipak prednjače u tome. Zbog uporabe sintetskih kanabinoida, u specijalizirani program ovisnosti o drogama, uključilo se 17% konzumenata u Turskoj i 7% onih u Mađarskoj, dok 0.3% osoba koje su uključene u neki od programa u Ujedinjenom Kraljevstvu navodi probleme povezane s uporabom sintetskih katinona (Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama, 2018). Veliki problem predstavlja malo dokaza o učinkovitosti intervencija koje se koriste u sklopu programa smanjenja štete ili nekih tretmana za droge u institucijama, no postavlja se pitanje hoće li ti isti programi biti prijemljivi i za konzumente novih psihoaktivnih tvari kao jedne nove grupe, s novim potrebama i motivima. Potrebno je da istraživači, kreatori politika i drugi važni dionici javnog zdravstva koriste dokaze koji proizlaze iz studija kako bi postavili istraživačke, političke i programske prioritete u svrhu nadzora, prevencije i pružanja odgovarajućih kliničkih usluga.

7. ZAKLJUČAK

Nove psihoaktivne tvari, osim što su sve dostupnije i njihova pojava je brzo rastuća, stvaraju različite probleme kako za kreatore politika o drogama, tako i za zdravstvene radnike koji se bave posljedicama konzumacije istih upravo zbog njihove široke dostupnosti, heterogenosti te mogućnosti prilagodbe promjenjivom tržištu droga korištenjem različitih imena kako bi bile što primamljivije konzumentima. One predstavljaju različite izazove, od identifikacije i detekcije istih na tržištu, praćenja, shvaćanja motivacije konzumenata za korištenjem, kreiranja adekvatnih zdravstvenih odgovora na posljedice konzumacije i samih štetne posljedice. Svi ovi izazovi samo naglašavaju potrebu multidisciplinarnog pristupa i internacionalnu suradnju u rješavanju problema pojave novih psihoaktivnih tvari. No da bi do bilo kakve suradnje, odnosno razmjene iskustva i znanja među stručnjacima došlo, potrebna su kvalitetna istraživanja te dokazano učinkovite smjernice za rješavanje samoga problema.

Sažimanjem podataka iz različitih istraživanja, kako stranih tako i domaćih, može se izvesti zaključak kako zaista postoji određen broj ljudi, pripadnici određenih subpopulacija, koji nove psihoaktivne tvari konzumiraju češće i učestalije, a to su u prvom planu ljudi u noćnim izlascima, pripadnici LGBT zajednice, zatvorska populacija i druge marginalizirane društvene skupine poput beskućnika. Ono što su istraživanja pokazala jest i pozitivna povezanost uporabe novih psihoaktivnih tvari s nizom rizičnih ponašanja, od prekomjerne konzumacije alkohola i čestih posjeta klubovima i barovima te konzumacije drugih sredstava ovisnosti uz nove psihoaktivne tvari, do zaraze HIV-om zbog rizičnog seksualnog ponašanja i hepatitisom zbog injektiranja droga.

Što se tiče prepoznatih karakteristika konzumenata novih psihoaktivnih tvari, čije je uočavanje postavljeno kao jedno od glavnih ciljeva ovog diplomskog rada, pokazalo se da su konzumenti u prvom planu mladi ljudi, češće muškarci, u dobi od 15 do 30 godina, čiji motivi za konzumacijom sežu od lake dostupnosti i portretirane zakonitosti, do niskih cijena i potrebe za isprobavanjem novih stvari koja proizlazi iz njihove znatizelje i mladenaštva, koji te tvari najčešće nabavljaju preko interneta, prijatelja ili dilera, a često i u specijaliziranim trgovinama poznatim kao "smart shopovi", a koriste na partyjima i u društvu prijatelja. Zabrinjavajuće je kako su istraživanja pokazala da iako su ti isti mladi u globalu dobro upoznati s nazivima novih psihoaktivnih tvari, nedovoljno dobro poznaju sam sadržaj istih.

Iako se broj istraživanja o novim psihoaktivnim tvarima povećao, veliki dio njih se još uvijek fokusira isključivo na samu konzumaciju, odnosno što se i u kolikoj mjeri konzumira, dok konzumenti kao skupina ostaju zanemareni. Ono što je u istraživanjima nedovoljno ispitivano jesu karakteristike konzumenata u smislu njihova obrazovanja, obiteljskih prilika i posebice crta ličnosti što bi moglo itekako biti povezano sa samom konzumacijom novih psihoaktivnih tvari i svime što ta konzumacija odnosi. Za razliku od stranih istraživanja, vidljiv je velik trud hrvatskih istraživača koji se bave konzumentima novih psihoaktivnih tvari, a ne isključivo time što se i u kojoj mjeri konzumira. Ono što se u daljnjim istraživanjima svakako treba i može ispitati jest modalitet konzumacije, kada i koliko često konzumiraju, konzumiraju li češće sami ili u društvu. Veliki problem predstavljaju mali, odnosno nereprezentativni uzorci, uzorci koji su izrazito teški za usporedbu, ne samo zbog nedovoljnog broja ispitanika, već i razlikama u definiranju novih psihoaktivnih tvari, sankcioniranju djela povezanih s istima, što sve zajedno dovodi do zaključka da opseg globalne uporabe novih psihoaktivnih tvari i broja njezinih konzumenata ostaje nepoznat.

Internacionalni standardi prevencije ovisnosti (UNODC, 2013²⁵) jasno navode kako je za rješavanje bilo kojeg problema vezanog uz droge, kontrolirane i one nove, izvan zakona, potreban multidisciplinarni pristup i kako niti jedna efektivna preventivna aktivnost, zakon ili akcija ne mogu biti implementirane i provedene same za sebe. Sustav prevencije treba biti integriran u širi zdravstveni sustav i usmjeravati se na kontroliranje lijekova, na implementacije zakone, smanjenje opskrbe, ponude i potražnje, liječenje posljedica koje uzrokuju droge te posebno na smanjenje rizika od povezanih ponašanja kao što su predoziranja i zaraze HIV-om. Na taj način bilo bi široj populaciji omogućen pristup kontroliranim lijekovima u medicinske i zdravstvene svrhe, a bilo bi spriječeno njihovo korištenje u nemedicinske.

Svrha ovoga rada jest, između ostaloga, pružiti smjernice i preporuke za buduće istraživače u području novih psihoaktivnih tvari, a koje su osmišljene i izvedene iz dosadašnjeg pregleda relevantne literature te koje će biti navedene sljedećim redom:

- Osvještavanje javnosti, koje se u prvom planu odnosi na pružanje točnih, pravovremenih i dokazano relevantnih informacija o novim psihoaktivnim tvarima, njihovim kemijskim sastojcima i mogućim štetnim posljedicama za zdravlje ljudi.

²⁵ https://www.unodc.org/documents/prevention/standards_180412.pdf Datum pristup: 25. ožujka 2019.

- Edukacija stručnjaka za rad s konzumentima novih psihoaktivnih tvarima koja se odnosi na adekvatno osposobljavanje stručnjaka relevantnim znanjem proizašlim iz istraživanja s jedne strane, a s druge na učenju tih istih stručnjaka socio-kulturalnim vještinama potrebnim za pružanje adekvatnih, dostupnih i otvorenih usluga korisnicima.
- Multidisciplinarni pristup, koji se ne odnosi samo na dijeljenje znanja među stručnjacima u pojedinim zemljama, već i na osmišljavanje i provedbu kvalitetnih, sveobuhvatnih istraživanja među zemljama, koja bi dala relevantne podatke o generalnoj prevalenciji konzumacije novih psihoaktivnih tvari.
- Ulaganje u istraživanja koje se u prvom redu odnosi na ulaganje država i omogućavanje sredstava za provedbu različitih istraživanja povezanih s problematikom pojave novih psihoaktivnih tvari, ali još i više njenim konzumentima, sve s ciljem moguće kontrole problema, ali i stvaranja preduvjeta za tretman u budućnosti.

Jasno je kako postoji prostora za napredak, učenje i usavršavanje, ne samo stručnjaka koji rade s konzumentima novih psihoaktivnih tvari već i istraživača koji se bave ovom tematikom, a posebice javnosti u smislu osvještavanja iste. Tu važnu ulogu igraju upravo mediji, koji nažalost često svojim senzacionalističkim pristupom o slučajevima zlorabe novih psihoaktivnih tvari stvaraju više štete nego koristi, a koji jesu bitni dionici u stvaranju, ali i rješavanju ovoga problema u budućnosti. Svaki pojedinac odgovoran je sam za sebe, za svoje ponašanje i djelovanje, no isto tako moramo biti svjesni da živimo u zajednici i da na neki način kao pripadnici te iste zajednice jesmo odgovorni za druge ljude, da pomognemo, savjetujemo, prihvatimo. Krajnja svrha ovoga rada jest približiti ne samo stručnjacima već i široj zajednici konzumente novih psihoaktivnih tvari, njihove karakteristike, motivaciju i stavove, a sve s ciljem prilagođavanja odgovora na problem konzumacije jedinstvenim štetama i potrebama upravo tih konzumenata, s ciljem pružanja kvalitetne intervencije, brige i tretmana. Potrebno je da svaki stručnjak bude opremljen ne samo najaktualnijim znanjima i činjenicama u područja novih psihoaktivnih tvari, već i socijalnim i kulturalnim vještinama ključnima za stvaranje pozitivnog odnosa prihvaćanja i vjere u promjenu koji se pokazao kao ključna stvar u rješavanju problema ovisnosti.

8. LITERATURA

Abdulrahim, D., Bowden-Jones, O., on behalf of the NEPTUNE Expert Group (2015). Guidance on the Management of Acute and Chronic Harms of Club Drugs and Novel Psychoactive Substances. Novel Psychoactive Treatment UK Network (NEPTUNE). London, 2015.

Allorge, D., Di Fazio, V., Gaulier, J.M., Humbert, L., Nachon-Phantihavong, M., Richeval, C., Samyn, N., Wille, S.M.R. (2017). Prevalence of new psychoactive substances and prescription drugs in Belgian driving under the influence of drugs population. Drug testing and analysis. 10(3). 539-547.

Arpa, S., Guttormsson, U., Kraus, L., Leifman, H., Molinaro, S., Monshouwer, K. (2016): ESPAD Report 2015: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs.

Atzendorf, J., Gomes de Matos, E., Hannemann, T.V., Kraus, L., Piontek, D. (2018). The consumption of new psychoactive substances and methamphetamine. Deutsches Arzteblatt International. 115(4). 49-55.

Bachman J.G., Johnston, L.D., Kloska, D.D., Miech, R.A., O'Malley, P.M., Patrick, M.E., Schulenberg, J.E. (2017). Novel psychoactive substance by US adolescents: characteristics associated with use of synthetic cannabinoids and synthetic cathinones. Drug alcohol review. 35(5). 586-590.

Balint, T., Csohan, A., Dudas, M., Gergely, H., Rusvai, E., Tarjan, A., Wiessing, L. (2017). HCV prevalence and risk behaviours among injectors of new psychoactive substances in a risk environment in Hungary-An expanding public health burden. International journal of drug policy. 41. 1-7.

Barratt, M., Bishop, B., Bright, S.J., Kane, R., Marsh, A. (2013). Chronic hysteria: exploring the intersection between Australian synthetic cannabis legislation, the media, and drug-related harm. International Journal of Drug Policy. 24(3). 231-237.

Baumann, M.H., Volkow, N.D. (2015). Abuse of new psychoactive substances: Threats and solutions. Neuropsychopharmacology. 41(3). 663-665.

Blaszko, U., Corazza, O., Corkery, J., Davey, Z., Deluca, P., Santonastaso, P., Simonatto, P., Schifano, F. (2013). Novel psychoactive substances as a novel challenge for health professionals: results from an Italian survey. *Human pharmacology*. 28(4). 287-401.

Boys, A. (2001) Understanding reasons for drug use amongst young people: A functional perspective. *Health Education Research*. 16(4). 457-469.

Bright, S. (2013). Not for human consumption: new and emerging drugs in Australia. *Prevention Research*. Australian Drug Foundation. Preuzeto 24. ožujka 2019. s <https://adf.org.au/wp-content/uploads/2017/02/ADF-PreventionResearch-Apr13.pdf>

Bright, S.J. (2014). Dominant Discourses and Narratives of Substance use: The development of a psychometric measure and internalisation (Doctoral thesis). Faculty of health science at the School of psychology and speech pathology on Curtin University. Australia.

Bruno, R., Burns, L., Lenton, S., Matthews, A., Roxburgh, A. (2014). The rise of new psychoactive substance use in Australia. *Drug testing and analyzing*. 6. 587-891.

Brunt, M.T., Hondebrink, L., Nugteren-van Lonkhuyzen, J.J., Van Der Gouwe, D. (2015). Monitoring new psychoactive substances (NPS) in the Netherlands: Data from the drug market and the Poisons Information Centre. *Drug and Alcohol Dependence*. 147. 109-115.

Burton, G., Gannon, M., Greenwood, S., Johnstone, L., Liddell, D., MacLeod, K., Pickering, L., Smith, A. (2016). Understanding the patterns of use, motives and harms of New Psychoactive Substances in Scotland. Scottish Government Edinburgh. United Kingdom.

Cadet-Taiou, A., Lahaie, E., Martinez, M. (2013). New psychoactive substances and the Internet: current situations and issues. *Tendances*. 84. 1-8.

Campbell, A., Higgin, K., O'Neill, N. (2017). Health and social care workers' perceptions on NPS use in Northern Ireland. *International Journal of Drug Policy*. 40. 93-101.

Carlucci, L., Cinosi, E., Lupi, M., Martinotti, G., Santacroce, R. (2015). Novel psychoactive substances: Use and knowledge among adolescents and young adults in urban and rural areas. *Human Psychopharmacology*. 30(4). 295-301.

Castaneto, M.S., Desrosiers, N.A., Gorelick, D.A., Hartman, R.L., Huestis, M.A., Pirard, S. (2014). Synthetic cannabinoids: epidemiology, pharmacodynamics, and clinical implications. *Drug and Alcohol Dependence*. 144. 12-41..

Clarkson, W. (2015). Legal highs: Inside secrets of the world's newest and deadliest drugs. Quercus Publishing. 1-352.

Commission on Narcotic Drugs (2016). New psychoactive substances: overview of trends, challenges and legal approaches. Preuzeto dana 1. travnja 2019. godine s https://www.unodc.org/documents/commissions/CND/CND_Sessions/CND_59/ECN72016_CRP2_V1601405_reissued.pdf

Cookman, L., Kang, C., Simmons, J., Skinner, C. (2011). Three cases of 'spice' exposure. *Clinical Toxicology*.49.431–433.

Corazza, O., Corkery, J., Schifano, F., Simonato, P., Trincas, G., (2014). "Legal highs": safe and legal "heavens"? A study on the diffusion, knowledge and risk awareness of novel psychoactive drugs among students in the UK. *Rivista di psichiatria*. 49(2). 89-94.

Corazza, O., Davey, Z., Deluca, P., Mitcheson, L.R., Schifano, F., Winstock, A.R. (2011). Mephedron, new kid for the chop? *Addiction*. 106(1).154-161.

Council of the European Union Decision 2005/387/JHA of May 2005 on the information exchange, risk-assessment and control of new psychoactive substances. Preuzeto dana 5. lipnja 2019. godine s <http://data.europa.eu/eli/dec/2005/387/oj>

Csak, R., Gyarmathy, V.A., Racz, J. (2015). New cases of HIV among people who inject drugs in Hungary: False alarm or early warning? *International Journal of Drug Policy*.27.13-16.

Cudevilla, F., Farre, M., Gonzalez, D., Torrens, M., Ventura, M. (2013). Consumption of new psychoactive substances in Spanish sample of research chemical users. *Human psychopharmacology*. 28. 332-340.

Dargan, P.I., Hunter, L., Meashman, F., Wood, D.M. (2012). Limited use of novel psychoactive substances in South London nightclubs. *An international Journal of Medicine*. 105. 959-964.

Dargan, P.I., Ramsey, J., Smyllie, M. (2010). Buying 'legal' recreational drugs does not mean that you are not breaking the law. *International Journal of Medicine*. 103.777-83.

Delpech, V., Gilson, R., Kall, M., Nardone, A., Shahmanesh, M., Pufall, E.L., Ward, H. (2018). Sexualized drug use ('chemsex') and high-risk sexual behaviours in HIV-positive men who have sex with men. *HIV Medicine*. 19. 261-270.

Doležal, D. (2012): Prikaz rezultata projekta Distribucija i cijena ilegalnih droga u RH, U: Milković, M., Doležal, D., Hržica, G., Stošić, J. (Ur.), Istraživanja u edukacijsko-rehabilitacijskim znanostima. Izlaganje s 8. međunarodnog znanstvenog skupa Istraživanja u edukacijsko-rehabilitacijskim znanostima. Zagreb, 27.-29. rujna 2012. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 83.

Drug War Facts (2019). New psychoactive substances (including synthetic cannabinoids, synthetic opioids, synthetic cathinones and more). Preuzeto dana 14. ožujka 2019. s https://www.drugwarfacts.org/chapter/new_psyoactive

Drugs (2015). European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction & The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Comission (2014). Flash Eurobarometer 401: Young people and drugs; Report. TNS Political & Social.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2002). Report on the risk assessment of ketamine in the framework of the joint action on new synthetic drug. Luxembourg:Office for Official Publications of the European Communities.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2014). European Drug Report. Luxembourg: Publication Office of the European Union.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2015a). BZP and other piperazines drug profile. Preuzeto 27. ožujka 2019. s <http://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/bzp>

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2015b). Khat drug profile. Preuzeto 27. ožujka 2019. s <http://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/khat>

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2015c). Salvia divinorum drug profile. Preuzetok 27. ožujka 2019. s <http://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/salvia>

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2015d). New psychoactive substances in Europe: Innovative legal responses. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2016a). EU Drug Markets Report: Strategic Overview. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2016b). Health responses to new psychoactive substances. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2016c). Perspectives on Drugs: Legal approaches to controlling new psychoactive substances. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European monitoring centre for drugs and drug addiction (2017). High-risk drug use and new psychoactive substances: Results from an EMCDDA trendspotter study. Luxembourg. Publication Office of the European Union.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2018). Fentanils and synthetic cannabinoids: driving greater complexity into the drug situation:an update from the EU Early Warning System. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (2015). Europsko izvješće o drogama: trendovi i razvoj. Luksemburg. Ured za publikacije Europske Unije.

Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (2018). Priopćenje Europske agencije za praćenje droga i ovisnosti o drogama. Preuzeto 24. ožujka 2019. s <https://drogeiovisnosti.gov.hr/vijesti/objavljeno-europsko-izvjesce-o-drogama-2017/1283>

Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (2018). Europsko izvješće o drogama: trendovi i razvoj. Luksemburg. Ured za publikacije Europske Unije.

Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (2018). Priopćenje iz EU agencije za droge u Lisabonu. Preuzeto dana 1. travnja 2019. s http://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/8906/HighlightsEDR2018_HR_Final_web.pdf

Glavak Tkalić, R., Maričić, J., Miletić, G.M. (2016): Uporaba sredstava ovisnosti u hrvatskom društvu: Istraživanje na općoj populaciji. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Ured

Global Drug Survey (2014). The Global Drug Survey 2014 findings. Reflections on the results of the world's biggest ever drug survey by Dr Adam Winstock. Preuzeto 15. travnja 2019. s <https://www.globaldrugsurvey.com/the-global-drug-survey-2014-findings/>

Global drug survey (2016). Power Point Presentation. Preuzeto dana 7. travnja 2019. godine s <https://www.globaldrugsurvey.com/wp-content/uploads/2016/06/TASTER-KEY-FINDINGS-FROM-GDS2016.pdf>

Hill, S.L., Thomas, S.H. (2011). Clinical toxicology of newer recreational drugs. *Clinical Toxicology*. 49(8).705-19.

Home Office (2016). Drug Misuse: Findings from the 2015/16 Crime Survey for England and Wales. Second Edition.

Jerković, D. (2015): Samoodređenost studenata u studentskim naseljima i učestalost konzumiranja alkohola i kanabinoida. Neobjavljeni doktorski rad. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Jerković, D. (2016). Izazovi novih psihoaktivnih tvari, U: (Ur.) Izazovi izgradnje cjelovitog pristupa prevenciji ovisnosti te liječenju, resocijalizaciji i socijalnoj reintegraciji ovisnika u Republici Hrvatskoj – Analiza stanja i potreba te iskustava Primorsko-goranske županije. Publikacija nastala u sklopu projekta „Cjelovit pristup liječenju te socijalnoj i ekonomskoj reintegraciji ovisnika o drogama – CLOUD“ 2016., Rijeka (str. 33-45). Rijeka: Medicinski fakultet Rijeka i Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije.

Jerković, D., Kranželić, V.(2012). Istraživanja novih trendova u konzumiranju sredstava ovisnosti – iskustva i rezultati online pilot istraživanja, U: M. Milković, D. Doležal, G. Hržica, J. Stošić (Ur.), Istraživanja u edukacijsko – rehabilitacijskim znanostima. Izlaganje s 8. međunarodnog znanstvenog skupa Istraživanja u edukacijsko – rehabilitacijskim znanostima 2012., Zagreb, 27.-29. rujna 2012. (str. 83-84). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

Jerković, D., Petak, Z. (2017). Utvrđivanje programa politike suzbijanja zlorabe novih psihoaktivnih tvari u Republici Hrvatskoj. *Kriminologija i socijalna integracija*. 25 (2). 29-45.

Križanac, Z. (2016). Dostupnost i prevalencija novih psihoaktivnih tvari (Diplomski rad). Medicinski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split.

Lončar, L. (2018). Znanja i stavovi maturanata srednje škole Ivanec o psihoaktivnim tvarima (Završni rad). Sveučilište Sjever. Varaždin.

Martins, S.S., Ompad, D.C., Palamar, J.J., Su, M.K., (2015). Self-reported use of novel psychoactive substances in a US nationally representative survey: Prevalence, correlates, and a call for new survey methods to prevent underreporting. *Drug and Alcohol Dependence*. 156. 112-119.

Miller, B., Singleton, M., Stogner, J. (2013). Awareness of novel drug legality in a young adult population. *American Journal of Criminal Justice*. 39(3). 425-435.

National Institute on Drug Abuse (2018). Sex and gender differences in substance use. Preuzeto dana 2. svibnja 2019. godine s <https://www.drugabuse.gov/publications/research-reports/substance-use-in-women/sex-gender-differences-in-substance-use>

Nelson, L.S., Prosser, J.M. (2012). The toxicology of bath salts: a review of synthetic cathinones. *The Journal of Medical Toxicology*. 8(1).33-42.

Office for National Statistics (2016). Deaths involving legal highs in England and Wales: between 2004. and 2013. Preuzeto dana 1. travnja 2019. s <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/deaths/articles/deathsinvolvinglegalhighsinenglandandwales/between2004and2013>

O'Hagan, A., Smith, C. (2017). A New Beginning: An Overview of New Psychoactive Substances. *Forensic Research and Criminology International Journal*. 5(3). 1-13.

Patil, V., Rao, R., Tewari, A. (2016). New psychoactive substances: Issues and challenges. *Journal of Mental Health and Human Behaviour*. 21 (2). 98-104.

Petković, Ž. Suzbijanje zlouporabe droga: Stanje i trendovi. Interna prezentacija Ureda za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske.

Public Health England (2005). New psychoactive substances (NPS) in prisons: A toolkit for prison stuff. Preuzeto dana 7. travnja 2019. s https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/669541/9011-phe-nps-toolkit-update-final.pdf

Public Health England (2015). Shooting up: infections among people who inject drugs in the UK, 2014. Public Health England. London.

Rančić, T. (2016). Klinička slika ovisnosti o novim psihoaktivnim drogama. Medicinski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split.

Smoljanović, A. (2016). Dokazivanje novih psihoaktivnih droga u biološkim uzorcima urina primjenom GC-MS metode (Diplomski rad). Kemijsko tehnološki fakultet i medicinski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split.

Smoljanović, A. (2016). Dokazivanje novih psihoaktivnih tvari u biološkim uzorcima urina primjenom GC-MS metode (Diplomski rad). Kemijsko tehnološki fakultet i Medicinski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split.

United Nations Office on Drugs and Crime (2012). World Drug Report. Vienna: UNODC.

United Nations Office on Drugs and Crime (2013). The challenge of new psychoactive substances. A report of the Global SMART Programme. Vienna: UNODC.

United Nations Office on Drugs and Crime (2015). World Drug Report. Vienna: UNODC.

United Nations Office on Drugs and Crime (2016a). New psychoactive substances: overview of trends, challenges and legal approaches. Fifty-ninth session. Commission on Narcotic Drugs. Vienna.

United Nations Office on Drugs and Crime (2016b). World Drug Report. Vienna: UNODC.

United Nations Office on Drugs and Crime (2019a). What are NPS? Preuzeto 15. ožujka 2019. s <https://www.unodc.org/LSS/Page/NPS>

United Nations Office on Drugs and Crime (2019b). Use. Preuzeto 15. ožujka 2019. s <https://www.unodc.org/LSS/Page/NPS/Use>

United Nations Office on Drugs and Crime and World Health Organization (2013). International standards on drug use prevention. Preuzeto dana 25. ožujka 2019. s https://www.unodc.org/documents/prevention/standards_180412.pdf

Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske (2009). Mefedron. Preuzeto 23. ožujka 2019. s <https://drogeiovisnosti.gov.hr/istaknute-teme/nacionalni-informacijski-sustav-za-droge/sustav-ranog-upozoravanja-u-slucaju-pojave-novih-psihoaktivnih-tvari/pojave-novih-droga-u-rh/mefedron/778>

Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske (2012). Tv epizoda "Euronews" posvećena novim psihoaktivnih tvarima (novim drogama). Preuzeto 23. Ožujka 2019. s <https://drogeiovisnosti.gov.hr/vijesti/tv-epizoda-quot-uronews-a-quot-posvecena-novim-psihoaktivnim-tvarima-novim-drogama/408>

Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske (2013). TAIEX-Seminar o sustavu ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih tvari-zdravstvena perspektiva. Preuzeto 24. ožujka 2019. s <https://drogeiovisnosti.gov.hr/o-uredu/djelokrug/konferencije-seminari-edukacije/nove-psihoaktivne-tvari/taiox-seminar-o-sustavu-ranog-upozoravanja-u-slucaju-pojave-novih-psihoaktivnih-tvari-zdravstvena-perspektiva-zagreb-2013/450>

Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske (2016). Predstavljeni rezultati Europskog istraživanja o pušenju, pijenju alkohola i uzimanju droga među učenicima (ESPAD). Prezuto dana 17. ožujka 2019. s <https://drogeiovisnosti.gov.hr/vijesti/predstavljeni-rezultati-europskog-istrazivanja-o-pusenju-pijenju-alkohola-i-uzimanju-droga-medju-ucenicima-espad/1201>

Windelinckx, T. (2015). Evaluatierapport Spuitenruil werkjaar 2014. Free Clinic. Antwerp.

Živković, L. (2018). Problematika pojave novih psihoaktivnih tvari (Diplomski rad). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagreb. Zagreb